

Lietuvos Totoriai

Nr. 1-3 (139–141)

2012 m. sausis–balandis

ISSN 1822–2072

2012 m. musulmonų švenčių ir atmintinų datų kalendorius

Krikščioniško kalendoriaus data	Mėnulio kalendoriaus data	Šventės bei atmintinos datos pavadinimas
2012 m. vasario 4 d.	1433 m. Rabi Al- Avval 12 d.	Mevlud (Pranašo gimtadienis)
2012 m. liepos 20 d.	1433 m. Ramadan 1 d.	Pirmaji Ramadano diena
2012 m. rugpjūčio 14/15 d.	1433 m. Ramadan 26/27 d.	Kadr naktis
2012 m. rugpjūčio 19 d.	1433 m. Šavval 1 d.	Ramadan bairamo pirmoji diena
rugpjūčio 20 d.	Šavval 2 d.	Ramadan bairamo antroji diena
rugpjūčio 21 d.	Šavval 3 d.	Ramadan bairamo trečioji diena
2012 m. spalio 24 d.	1433 m. Zul Hidžah 9 d.	Arafato diena
2012 m. spalio 25 d.	1433 m. Zul Hidžah 10 d.	Kurban bairamo pirmoji diena
spalio 26 d.	Zul Hidžah 11 d.	Kurban bairamo antroji diena
spalio 27 d.	Zul Hidžah 12 d.	Kurban bairamo trečioji diena
spalio 28 d.	Zul Hidžah 13 d.	Kurban bairamo ketvirtoji diena
2012 m. lapkričio 15 d.	1434 m. Muharram 1 d.	Naujieji metai
2012 m. lapkričio 24 d.	1434 m. Muharram 10 d.	Ašure (Atgailos ir pasninko diena)

Gerbiami tautiečiai,

Malonai kviečiame Jus į Totorių kultūros dieną ir Sabantujų, kuris įvyks 2012 m. birželio 30 d. Trakų pusiasalio pilies teritorijoje. Šventės pradžia 12.00 val.

Šių metų šventės metu vyks totorių nacionaliniai sportiniai žaidimai, bus pristatomi totorių tautodailės dirbiniai, demonstruojamas šaudymas iš totoriškų lankų ir kt. Numatoma, kad Sabantuje pasirodys akordeono meistras iš Tatarstano Renatas Valejevas. Iš šventės gausiai susirinks totorių bendruomenių atstovai iš Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos, Latvijos, Estijos.

Šios šventės pagrindinis tikslas – kad Lietuvos totoriai išlaikytų savo tautines tradicijas, plėtotų kultūrą, perduotų žinias ateinančioms kartoms, telktų bendruomenę. Renginys skirtas Lietuvos totoriams bei visiems besidomintiems totorių kultūra.

Laukiame Jūsų!

Sabantujaus programa:

- 12.00 – Sabantujaus atidarymas
- 12.30 – 14.00 – akordeonisto iš Tatarstano Renato Valejevo koncertas, totorių kolektyvų pasiodymai
- 12.30 – 17.00 – totorių amatų paroda
- 12.30 – 16.00 – sporto varžybos ir liaudies žaidimai
- 16.00 – 19.00 – dainos ir šokiai, neformalus bendravimas

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Reikiama informacija apie šventę suteiks renginio kuratorius Ernestas Krinickis, tel. 867338217, el. paštas: e.krinickij@gmail.com

Lietuvos totorių scenografas ir dailininkas Ramazanas (Romanas) Krinickas

REGINA MĘCIENĖ

Kultūrologė

Scenografas, grafikas, tapytojas Ramazanas (Romanas) Krinickas gimė 1904 m. gegužės 1 d. Kaune. Pirmojo pasaulinio karo metais kartu su tėvais pasitraukė į Rusiją. Gyveno Maskvoje, ten baigė septynias gimnazijos klasės. Išryškėjus polinkui į dailę, 1922 metais išlaikė stojamuosius egzaminus į Aukštąsias meno ir technikos dirbtuvės (VCHUTEMAS) (buv. Stroganova mokykla), tačiau jau tą pat metų rugpjūtį mėnesį iš karo ir revoliucijos nualintos Rusijos grįžo į Lietuvą. 1926 m., būdamas 21-erių, išstojo į Kauno meno mokyklą kaip laisvasis klausytojas. Baigdamas I kursą, R. Krinickas jau dalyvavo šios mokyklos mokinų parodoje ir net buvo paminėtas laikraštyje „Lietuvos žinios“:

Šiemet, kaip ir kasmet, Meno mokykla suruošė mokinų darbų parodą.

Visas gana ankstus ir niūrus mokyklos rūmas kimšte prikimštus mokinų darbų. Rengiamajame semestre matosi pavardės Čiurlionytės, Arulytės, Krinicko ...

Meno mokyklos paroda // Lietuvos žinios, 1926, birželio 6.

Baigęs Kauno meno mokyklos Benardo lavinimo skyrių, 1929–1930 m. R. Krinickas tėsė mokslą šios mokyklos Specialiojo skyriaus dekoratyvinės tapybos studijoje, o 1930–1936 m. – pri-

vačioje prof. M. Dobužinskio dekoracijų studijoje.

1930–1959 m. dirbo dailininku Valsstybės, Kauno operetės, Kauno valstybiniaime muzikinės komedijos, Jaunojo žiūrovo teatruse.

Dirbdamas šiuose teatruse, R. Krinickas sukūrė dekoracijas šiems spektakliams: V. Zonenbergo „Jaunieji daržininkai“ (1936), B. Aleksandrovo „Vestuves Malinovkoje“ (1941), F. Leharo „Linksmoni našlė“ (1941, 1945) ir „Grafas Liuksemburgas“ (1942, 1944), F. Herves „Madmuazel Nituš“ (1946), A. Brunstein „Dédès Tomo lūšnelė“ (1949), P. Maliarovskio „Batuotas katinas“ (1955) ir kt. Iš viso pagal jo eskizus buvo apipavidalinta per 20 spektaklių.

1936 m. R. Krinickas išstojo į Lietuvos dailininkų sąjungą, 1939 m. priklausė šios sąjungos Realistų sekcijai.

Aktyviai išsijungęs į tarpukario Lietuvos dailės gyvenimą, nuo 1935 m. R. Krinickas reguliariai dalyvavo Kaune ir kituose Lietuvos miestuose rengtose parodose. Pirmoji personalinė jo darbų paroda surengta 1939 m. Lietuvos dailininkų sąjungos patalpose.

Paroda buvo plačiai apžvelgta „Lietuvos aido“ savaitiniame kultūros priede, V. Bičiūno (pasirašyta [slapyv.] : Spectator) straipsnyje „Ramazano Krinicko paroda“:

Ramazanas Krinickas kilimo yra Lie-

tuvos totorius, o gimimo – tikras kaunietis, nes gimęs mūsų mieste ...

Mūsų meno parodose R. Krinickas, pradėdant 1935 metais, kasmet dalyvavuja, bet iki šiol tas jo dalyvavimas buvo kuklus. Šioje parodoje jo darbų ne per daugiausia: 54 kataloguoti ir dar keli nekataloguoti.

Sprendžiant iš kataloge nurodytų datų, jie apima 1931 - 9 metų laikotarpi. Daugiausia darbų atlikta tušu ir tempera, mažiau – akvareliu ir aliejinės tapybos. Tiesą pasakius, tušu piešiniai, ypač pieštieji nusausintu teptuku, berods, patys įdomiausi ir paties dailininko megiamiausi. Juose jis moka pasiekti didelį subtilumą ...

Lietuvos aidas, 1939, balandžio 29.

R. Krinicko kūrybinė veikla plati ir įvairiapusė – menininkas yra kūrė plakatus, pašto ženklus, dalyvavo 1937 m., 1938 m. Plakato, Pašto ženklo konkursuose, iliustravo P. Tarasenkos apysaką vaikams „Rambyno burtininkas“ (1958, 1997) ir kt. knygas, iš senos kartografinės medžiagos braižė žemėlapius.

Dėl pablogėjusios sveikatos išėjės iš darbo teatre, R. Krinickas toliau tapė, fiksuodamas tai, kas patraukdavo jo dėmesį, suteikdamas darbams savitą meninę išraišką. Šiuo laikotarpiu sukūrė akvareles: „Tyla“ (1961), „Ruduo parke“ (1969) ir grafikos darbus: „Miškas žiemą“ (1960), „Pavasaris“ (1962), „Vasarėjant“ (1977),

Adas Jakubauskas
Galim Sitdykov
Stanislav Dumini

LIETUVOS TOTORIAI
ISTORIOJE IR KULTŪROJE

ЛИТОВСКИЕ ТАТАРЫ
В ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЕ

Gerbiami tautiečiai,

2012 m. birželio 27 d. 16 val. maloniai kviečiame į
A. Jakubausko, G. Sitdykovo ir St. Dumino knygos

*„Lietuvos totoriai
istorijoje ir kultūroje“*

antrojo pataisyto ir papildyto leidimo pristatymą
Vilniaus rotušėje (Didžioji g. 31).

Tel. pasiteirauti 8 682 72 328

Lietuvos totorių bendruomenės sąjunga

R. Krinickas. Tyla. 1961

taip pat daugelį kitų.

Gamtoje R. Krinickas ieškojo grožio ir įkvėpimo. Ypač mylėjo mišką.

„Dėl prieraišumo miškui mane vadina lietuviškuoju Šiškinu.“

Ištrauka iš laiško seserai Sofijai apie 1960 metus. (G. Krinicko asmeninis archyvas).

Kartu su žmona žinoma skulptore Nataļija Luščinaite–Krinickiene R. Krinickas užsiiminėjo selekcine gėlininkyste. Už šią veiklą jie ne kartą buvo apdovanoti Kauno miesto sodininkystės draugijos garbės raštais ir diplomais. Žalia kalkino senbuviai iki šiol prisimeina inteligenčišką, kuklų, labai nuoširdų žmogų, dirbantį ar besiilsintį savo ir žmonos rankomis sukurtame gelyne, žavėjusiame spalvų ir žiedų gausa.

Mirė R. Kri-

nickas 1983 m. balandžio 16 d. Palaidotas Kaune, Eigilių kapinėse.

R. Krinicko kūrinių – scenografijos, grafikos, tapybos darbų turi M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejai, privatūs kolekcininkai.

R. Krinicko paveikslas „Totoriai žygje“

2012 m. vasario mėnesį Kauno paminklinės Kristaus prisikėlimo bažnyčios Parodų salėje projekto „Dialogas – žodis ir spalva“ renginio metu buvo

surengta Ramazano Krinicko ir Natalijos Luščinaitės-Krinickienės darbų paroda.

Šios parodos staigmena tapo R. Krinicko paveikslas „Totoriai žygje“.

Paveikslas buvo nutapytas 1938 m. Jis pirmą ir vienintelį kartą buvo eksponuotas 1939 m. pirmojoje personalinėje R. Krinicko parodoje. Nuo to laiko paveikslą gaubė nežinomybė. Dailininko sūnus Georgijus, peržiūrinėdamas asmeninius archyvus, aptiko į penkias dalis suplėšytą paveikslą.

Sudėliojus atskiras

dalis paaiškėjo, kad tai ir yra minėtas paveikslas, kurį artimieji laikė dingusiu. Rengiant parodą, paveikslas buvo atiduotas į profesionalių restauratorių rankas. Jų pasakojimu, paveikslas būklė, nors jis ir buvo suplėšytas, gera: paveikslas taip pat labai geros kokybės spalvoto popieriaus, dažų sluoksnis nenutrupėjęs, popierius nesuiręs.

Savo ižvalgomis apie šį paveikslą pasidalijo Vytauto Didžiojo karo muziejaus LDK karybos skyriaus vedėjas

Paveikslas „Totoriai žygje“. Eugenijaus Striogos nuotrauka.

Eduardas Brusokas:

R. Krinickas vaizduoja totorius vilkinčius tradiciniais rytų kraštams chalatais, kalpakų tipo kepurėmis. Be abejonės, jie yra kariai, ginkluoti totoriams būdingais ginklais: lankais, apvalios formos skydais, kardais. Pirmajame plane vaizduojamas raitelis, tikriausiai šios karių grupės vadas, išsiskiria iš kitų. Jis vienintelis turi šarvus. Tokio tipo plokšteliniai šarvai totorių daugiausia naudoti XIII–XV a. Šalmas ne pats būdingiausias totoriams, tačiau išlikusioje ikonografijoje kartais totoriai vaizduojami ir su panašios formos šalmais.

Paveiksle matoma žalia vėliava su pusmėnuliui ir žvaigžde – pagrindiniais islamo, kuris tarp totorių protėvių bulgarų ēmė plisti dar Xa. amžiuje, simboliai. Vėliava pritvirtinta ant bunčiuko – karties (ieties) su arklio ar jako uodega arba tokiu uodegų ašutų kuokštu, kurio viršūnėje pusmėnulio ar kitokio pa-

vidalo antgalis. Bunčiukus, kurie buvo galios ir valdžios ženklas, vietoj vėliavų, o kartais su jomis, naudojo nemažai klajoklių tautų, taip pat ir totoriai.

Ar paveiksle vaizduojami Lietuvos totoriai? Iš klausimą atsakyti negaliime, nes paveiksle nematyti aiškių ju „lietuviškumo“ požymių. Gal R. Krinickas jų ir nesiekė atvirai akcentuoti, nes totoriai, apsigyvenę Lietuvoje dar XIV a. pabaigoje, ilgus šimtmečius išlaikė savo tradicinius drabužius, religiją ir nebandė supanašeti su vietinių gyventojais. Tik dailininko vaizduojama stepių vaikams nebūdinga aplinka – miškas, leidžia mums su atsargumu interpretuoti, kad tai „lietuviškas“ miškas, o totoriai joja ne plėsti, o ginti savo naujos tėvynės – Lietuvos.

Paroda Kauno paminklinės Kristaus prisikėlimo bažnyčios Parodų salėje sulaukė didelio lankytojų dėmesio. Papildyta scenografijos darbais iš Lietuvos tea-

tro, muzikos ir kino muziejaus bei tapybos darbais iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų dar viena Ramazano Krinicko darbų paroda š. m. balandžio 20 d. buvo atidaryta Miko ir Kipro Petrauskų lietuvių muzikos muziejuje.

Parodos atidaryyme dalyvavo menotyrininkė Rūta Marija Purvinaitė, Lietuvos totorių bendruomenės sajungos pirmininkas doc., dr. Adas Jakubauskas, Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas Kęstutis Zenonas Šafranavičius. Prisiminimais apie ši iškilų menininką pasidalijo buvusi Kauno muzikinio teatro solistė, literatūrinės dalies vedėja Daina Klimauskaitė, rašytoja, poetė, publicistė ir muziejininkė Marija Maciauskienė, duktė Aleksandra Orlovienė, marti Aldona Krinickienė. Gausiai susirinkusiems dalyviams koncertavo operos solistė 2010 m. „Triumfo arkos“ nugalėtoja Lilija Gubaidulina.

Fotografijos parodos atidarymą lydėjo knygos pristatymas

Balandžio 6 d. Kauno įvairių tautų kultūrų centre atidaryta Jono Paršeliūno fotografijų paroda „Lietuvos totoriai“ ir kartu įvyko Vilniaus universiteto docentės dr. Galinos Miškinienės knygos „Ivano Luckevičiaus kitabas – Lietuvos totorių kultūros paminklas“ pristatymas.

Jono Paršeliūno fotografijų paroda „Lietuvos totoriai“ jau buvo pristatyta Vilniaus tautinių bendrijų namuose. Dabar nuo balandžio 6 d. ji mėnesį laiko džiugins Kauno įvairių tautų kultūrų centro lankytojus.

J. Paršeliūnas fotografuoja pradėjo dar besimokydamas vidurinėje mokykloje gimtojoje Suvalkijoje. Po to sekė studijos Vilniaus universitete, kur īgijo fiziko specialybę, darbas Puslaidininkų institute, daktaro disertacija. Fotografiją teko pamiršti.

Prieš keletą metų Jonas vėl paėmė į rankas fotoaparatą. Palikus darbą, atsirado daugiau laisvo laiko. „Keliaudamas po Lietuvą lankau ir fotografuoju katalikų bažnyčias, kitų konfesijų maldos namus, įvairius architektūros objektus, - sako J. Paršeliūnas. - Mane ypač domina Lietuvos laisvės kovų įamžinimo vietas bei Lietuvos totorių bendruomenės gyvenimas. Totoriai, nuostabiai išsilieję į mūsų šalies istoriją, visą laiką žengė koja kojon su mūsų

**Jonas Paršeliūnas - pirmas iš dešinės, pirmas iš kairės
- Kauno įvairių tautų kultūrų centro direktoriaus
pavaduotojas Česlovas Bejeris**

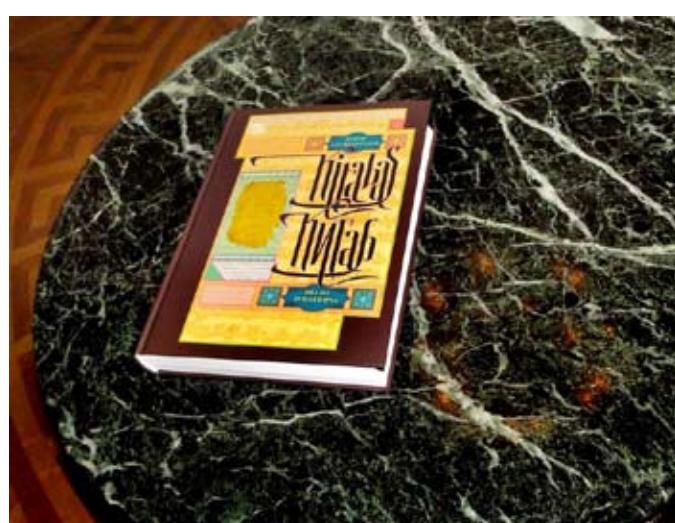
tauta ir liko ištikimais bendrapiliečiais“.

Fotomenininkas papasakojo apie savo ryšius, bendravimą su totoriais, dalyvavimą įvairiuose renginiuose. Ispūdžius atspindi fotografijų rinkinys.

Keliose dešimtyse spalvotų nuotraukų užfiksuotos jau septintą šimtmetį mūsų šalyje skaičiuojančios bendruomenės gyvenimo akimirkos: kultūriniai renginiai, šventės, sakralinis paveldas.

„Jonas Paršeliūnas tapo mūsų bendruomenės fotomenininku. Jo nuotraukose užfiksuoja tai, kas mums, totoriams, yra labai svarbu, turi išliekamą vertę“, - parodos atidaryyme sakė Lietuvos totorių bendruomenės sajungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas. Įdomiai kalbėjo apie fotomenininko darbus ir dabarties Lietuvos totorių situaciją Lietuvoje Nemėžio totorių bendruomenės pirmininkas Tairas Kuznecovas.

* * *

Ivano Luckevičiaus kitabas. Jono Paršeliūno nuotrauka.

Doc. dr. Galinos Miškinienės knyga „Ivano Luckevičiaus kitabas – Lietuvos totorių kultūros paminklas“ buvo išleista prieš dvejus metus, bet tik dabar pasiekė Kauną. Galinos kūrinys yra išpūdingo dizaino. Tai rimtas mokslinis darbas – didelis įnašas ne tik į Lietuvos totorių kultūrą, bet ir pasaulinių mokslų ir kultūrą.

Leidinys skirtas vienam iš seniausių Lietuvos totorių rankraščių – Ivano Luckevičiaus kitabui, parašytam XVIII a. pirmoje pusėje. Šiuo rankraščiu susidomėta XX a. pradžioje, ji radus Keturiaskesimt Totorių kaime. Rankraštis mokslinėje literatūroje pavadintas jo atradėjo istoriko, archeologo ir bibliofilo Ivano Luckevičiaus vardu. Kitabas – religinė, ir ne tik religinė Lietuvos totorių knyga – ji reglamentuoja visą gyvenimą. Tai savotiškas musulmonų katekizmas.

Sis didelės apimties (280 psl.) kitabas yra labai svarbus taip pat dėl savo įvairaus turinio ir gali būti laikomas LDK musulmonų enciklopedija. Jame surašyti tekstai atskleidžia:

1) islamo pagrindus, kaip juos suvokė LDK totoriai: tai musulmonų katekizmas, kuriamė papasakota apie Ramazano pasninką, apie valgius pasninkaujant, apie šventuosius mėnesius, dienas ir naktis, apie maldas, apie namazą kaip pokalbi su Dievu;

2) moralinį kodeksą: išdėstyto musulmono pareigos, parašyta apie našliaicius, apie pagarbą tėvui ir motinai, taip pat kaimynams ir mokytiems žmonėms, apie svetingumą, apie gerus ir blogus poelgius, apie tuos, kurie nusipelno Rojaus, apie Pragarą ir Rojų, apie šeimyninį gyvenimą, apie girtuokliaivimą;

3) Šventojo Rašto suvokimą: papasakota apie keturias žmonėms apreikštas knygas, apie Šventojo Rašto ir atskirų jo dalijų skaičių simboliką;

4) etiologiją ir hagiografiją: parašyta apie pasaulio sukūrimą, apie proto sukūrimą, Mahometo gyvenimo ir mirties aprašymai, taip pat Mahometo pokalbis su šėtonu, papasakota apie pranašo Jézaus motiną Mariją;

4) demonologiją ir angelologiją: atskleista, ką šėtonas mègsta

Doc. dr. Galina Miškinienė pristato savo knygą „Ivano Luckevičiaus kitabas – Lietuvos totorių kultūros paminklas“

ir ko bijo, papasakota apie žmones saugančius angelus;

5) musulmonų apeigas ir tradicijas: aprašyto laidojimo apeigos, aptarta testamento svarba, papasakota apie burtus.

Knygoje publikuojama rankraščio faksimilė, transliteruotas tekstas, vertimas į lietuvių ir rusų kalbas, sąvokų ir terminų asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

Doc. dr. G. Miškinienė yra tarptautiniu mastu pripažinta mokslininkė, prof. V. Čekmono mokinė, vienintelė mūsų šalies specialistė, nuosekliai tirianti LDK totorių rankraštinį palikimą. Ji yra daugelio straipsnių, dviejų monografijų autorė ir 2005 m. paskelbtos Lietuvoje saugomų totoriškų rankraščių katalogo sudarytoja. Jos kūrybinė veikla pasižymi siekiu ne tik tirti, bet ir skelbti bei populiarinti rankraščiuose išlikusius tekstuus, turinčius didelę pažintinę vertę. Taigi ji neabejotinai formuoja savo srities mokslinį pagrindą, tarnausiantį būsimoms tyréjų kartoms.

„LT“ informacija

Gerbiami tautiečiai,

Turkijos Respublikos Religijos ministerija kviečia studijuoti Islamo religiją. Studentams bus suteiktos labai geros sąlygos: nemokamas mokslas, apgyvendinimas, suteikta stipendija. Baigusiemis religijos studijas ir apsisprendusiemis teikti bendruomenei religinius patarnavimus, gali būti mokamas atlyginimas.

Raginame pasinaudoti šia puikia galimybe!

Prašome rašyti el. pašto adresu: lietuvos.totoriai@gmail.com arba skambinti tel.: 8 682 72 328.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

TAUTINIS FESTIVALIS NEMĖŽYJE:

Greitujų šachmatų turnyras, mokslinė konferencija, koncertas, skirtas Vytauto Didžiojo ir tautinių mažumų garbei

Galimas SITDYKOVAS

KODĖL VYTAUTAS DIDYSIS VADINAMAS DIDŽIUOJU?

Pasak istorikų, Vytautas turi didžiulių nuopelnų Lietuvai. Tai paremta istorijos dokumentais ir šaltiniais. Vytauto Didžiojo valdymo metais – (1392 – 1430) – LDK išaugo iki Juodosios jūros, sustiprėjo jos ekonomika, suklestėjo miestai, gavo Magdeburgo (laisvų miestų) teises. Buvo pasiekta pergalė Žalgirio mūšyje (1410 m.).

Nemėžio totorių bendruomenės pirmininko Tairo Kuznecovo žodžiai, Lietuvos kunigaikštis Vytautas, vadinas Didžiuoju dar ir todėl, kad sujungė Lietuvos tautines mažumas. Vytauto valdymo metais į LDK atvyko daug kitų tautų atstovų – totorių, žydų, vengrų. Visiems buvo sudarytos palankios sąlygos gyventi, dirbtį Lietuvoje. Nemėžyje, šeimyninėje pilyje, 1397 m. Vytautas Didysis apgyvendino totorius, kurie saugojo pilį nuo priešų. Iki šiol Nemėžyje gyvena daug totorių, yra veikianti mečetė, musulmoniškas miziaras (kapinės), aktyviai veikia totorių bendruomenė. Š. m. lapkričio 12 dieną Nemėžyje Šv. Rapolo Kalinausko gimnazijoje įvyko Lietuvos tautinių mažumų ir etninių lietuvių kultūros festivalis. Festivalio programoje buvo numatyta nemažai renginių: ekskursija po Nemėžio apylinkes, fotomenininko Jono Paršeliūno paroda „Totorai Lietuvoje“, Liusios Gaidukevičienės kulinarinės knygos „Šimtalapis ir ne tik...“ pristatymas, mokslinė-praktinė konferencija, koncertas. Apie tai plačiau.

LIETUVOS TAUTINIŲ MAŽUMŲ IR ETNINIŲ LIETUVIŲ KULTŪROS FESTIVALIO ATIDARYMAS

„Norėjome organizuoti festivalį Vytauto Didžiojo garbei, kuris stiprintų Lietuvos gyvenančių tautų vienybę“, - sakė Nemėžio totorių bendruomenės pirmininkas Tairas Kuznecovas. Jis padėkojo festivalio rėmėjams ir įteikė Padėkos raštus: LR kultūros ministriui Arūnui Gelūnui, Vilniaus rajono savivaldybės merei Marijai Rekst, Vilniaus rajono Nemėžio seniūnui Vladzimiež Sipovič, Nemėžio šv. Rapolo Kalinausko gimnazijos direktoriui Zbigniev Maciejevski, UAB PakMarkas generaliniam direktoriui Virginijui Gumbaragariui, UAB „Val-

dorfo didmena“ generaliniam direktoriui Dmitrij Čudakov, Šachmatų mokyklos direktoriui, Lietuvos šachmatų federacijos viceprezidentui Laimonui Kudžmai, Lietuvos šachmatų lygai, fotomenininkui Jonui Paršeliūnui už parodą „Totorai Lietuvoje“, Liusiui Gaidukevičienei už parodą Lietuvos totorių kulinarinio paveldo paslaplys „Šimtalapis ir ne tik...“. Taip pat padėkojo visiems padėjusiems organizuoti šį renginį.

Buvo suteiktas žodis Europos parlamento nariui Valdemar Tomasevski, kuris džiaugėsi, kad renginys vyksta Nemėžyje, kur darmiai gyvena ir bendradarbiauja daugelio tautybių atstovai. Jis pažymėjo, kad Nemėžio totorių bendruomenės pirmininkas ženkliai prie to prisidėjo.

Lietuvos Respublikos Seimo nariai Julius Sabatauskas ir Gintaras Songaila pažymėjo, kad tokis Lietuvos tautinių mažumų ir etninių lietuvių kultūros festivalis yra būtinis, turi būti testimis ir remtinis.

Etnologas profesorius Libertas Klimka pažymėjo, kad Nemėžyje trūksta informacijos apie šlovingą gyvenvietę, kurioje stovėjo Vytauto šeimyninė pilis.

Istorikas Romas Batūra pažymėjo, kad Lietuva per amžius buvo tolerantiška kitų tautybių bei tikėjimų atžvilgiu, todėl Lietuvos tautinių taurės ištvirtino totoriai ir kitos tautos. Lietuva tapo jiems antra tėvyne.

Tairas Kuznecovas perdavė renginio estafetę mokslinės – praktinės konferencijos dalyviams.

MOKSLINĖ - PRAKTINĖ KONFERENCIJA

Mokslinė - praktinė konferencija vyko Nemėžio Šv. Rapolo Kalinausko gimnazijoje. Konferenciją vedė Lietuvos totorių bendruomenės sajungos pirmininkas docentas Adas Jakubauskas. Konferencijos dalyviai diskutavo šiomis temomis: LDK Vytauto politika, telkiant skirtinges tautas Lietuvoje; Aukso Ordos chanano Tochtamyšo totorių karių įsikūrimas prie Vytauto Didžiojo šeimyninės pilies Nemėžyje 1397 m.; Chano Tochtamyšo sūnaus, totorių raitijos vado, caraičio Dželal-ed-Dino dalyvavimas Žalgirio mūšyje (1410-07-15), Vytauto Didžiojo šeimyninė-gynybinė pilis Nemėžyje; Nemėžio totorių istorija ir dabartis; Nemėžio ir Lietuvos totorių kultūros sklaida Lietuvoje ir užsienyje. Konferencijoje dalyvavo mokslininkai, Lietuvos totorių istorijos tyrinėtojai prof. Libertas Klimka, doc. Romas Batūra, Europos parlamento narys Valdemar Tomasevski, Nemėžio Šv. Rapolo Kalinausko gimnazijos direktorius Zbigniev Maciejevski ir LR Seimo nario Jaroslovo Narkevič padėjėja Alina Jakunis.

SACHMATŲ TURNYRAS

Greitujų šachmatų komandinis Lietuvos tautinių mažumų turnyras įvyko Nemėžio Šv. Rapolo Kalinausko gimnazijoje ir buvo skirtas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto taurei laimeti. Ji pagaminta iš ak-

mens ir gintaro, kurioje pavaizduotas 600 mm aukščio šachmatų bokštas, simbolizujantis 600-ąsias Žalgirio mūšio metines. Turnyre, kurį sudarė komandos iš 4 vyrių ir 1 moters, dalyvavo tautinių mažumų atstovai, etniniai lietuviai, Lietuvos Seimo ir Vyriausybinių organizacijų, užsienio šalių diplomatinių atstovybių nariai. Šachmatininkai atvyko ir iš užsienio. Turnyrą atidarė Nemėžio totorių bendruomenės vadovas Tairas Kuznecovas. Pasak jo, šachmatų žaidimas savo taktika ir strategija primena istorinius mūšius. Šachmatų turnyro tikslas – sutelkti skirtingų bendruomenių narius, neformaliojo bendravimo metu pažinti kiekvienos bendruomenės savitumus, stirinti bendruomenių ryšius, mažinti tautinę nesantaiką. Turnyras turi būti tėstimis. Turnyre dalyvavo ne tik šachmatų mėgėjai, bet ir tituluoti šachmatininkai – tarptautinis didmeistris Vidmantas Malisauskas, tarptautiniai meistrai Antanas Zapolskis, Virginijus Dambrauskas, Emilio Šlekys, Marina Malisauskienė (visi – buvę Lietuvos šachmatų čempionai), sporto meistrai Boris Rositsan, Roman Burštein. Turnyro pabaigoje nugalėtojai apdovanoti diplomais, medaliais ir Vytauto Didžiojo perreinamaja šachmatų taure. Pirmają vietą užėmė „Elitinis ŠŠK Rositsan ir Macabii“ - atstovavo GM V.Malisauskas, R.Buršteinas, B.Rositsan, A.Galpernas, M.Malisauskienė, (atsarginis - D.Dubrovins), 2 vietą laimėjo „Lietuvos tootoriai“- atstovavo T.Kuznecovas, J. Ridzvanavičius, J. Ridzvanavičius (jaunesnis), B.Jakubovskij, K.Apanavičiūtė, (atsarginis - D. Makulavičius), 3 vietą laimėjo

„Skydas“ - atstovavo IM V.Dambrauskas, IM.E.Šlekys, S.Cirtautas, J.Dainauskas, D.Dambrauskienė, 4 vietą užėmė Lietuvos Respublikos Seimo komanda „LRS“, kurioje žaidė Seimo nariai Julius Sabatauskas, Gintaras Songaila ir Laimonas Dinius, IM Antanas Zapolskis ir V.Milašiūtė. Turnyras tėsesi visą dieną su pertraukomis, kad dalyviai galėtų pamatyti Nemėžio apylinkes, mečetę, pagal islamo tradicijas vykstančią suntuoktvių ceremoniją, kai Alacho akivaizdoje prisiekė musulmonas ir katalikė.

KONCERTAS

Festivalių užbaigė tautinių bendrijų koncertas. Koncertą vedė solistė Almira Trakšlienė, ji ir dainavo. Pasirodė lenkų moterų tautinis ansamblis „Ale Babki“, Grigiškių totorių ansamblis „Alije“, va-

dovas Aleksandras Melechas. Tą dieną jis šventė gimtadienį ir buvo pasveikintas. Kauno totorių bendruomenės solistė Rima Kazénienė padainavo keletą dainų, Artūr Pomiatko su draugais Miriku ir Greta atliko estradinių dainų. Padžiugino žiūrovus savo pasirodymu ir kiti atlikėjai.

Festivalis baigėsi gimnazijos valgykloje. Tradiciškai Nemėžio totorių bendruomenės moterys, išmanančios totorių virtuvės paslaptis, pavaisino festivalio dalyvius koldūnais, plovu ir kitais totoriškais patiekalais.

Jono Paršeliūno nuotraukos.

Išsami informacija tinklapyje <http://nemeztatarcom.webs.com> ir savaitraštyje „Vilniaus kraštas“, 2011 m. lapkričio 17-23 d. Nr. 46 (906), straipsnis „Svečiuose pas Nemėžio totorius“.

Novruz Šventė atėjo

ANASTASIJA FROLOVA,
laikraščio „Litovskij kurjer“ stažuotoja

Už lango pavasaris – gamtos atbudimo ir atsinaujinimo metas. O su šiuo gražiausiu metų laiku atėjo viena seniausių švenčių Novruz.

Atgimstant tradicijoms š. m. kovo 24 dieną Lietuvos totorių bendruomenių sajunga organizavo Novruz šventę, kurioje dalyvavo įvairių tautybių ir religinių konfesijų atstovai.

„Džiugu, kad šiandien susirinko pilna salė: ne tik toatoriai, bet ir kitų tautybių atstovai. Novruz – labai graži pavasario šventė, turinti ryškias tradicijas, todėl manau, kad Lietuvoje jos populiarumas didės“, – iš susirinkusių kreipėsi Lietuvos bendruomenių sajungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas.

Kokia gi šventė be koncerto. Tautiniais

drabužiais pasipuošusios merginos skaičė sveikinimo eiles tadžikų, uzbekų, kirgizų, turkų, rusų ir lietuvių kalbomis. Sakoma, kad kuo linksmiau praeina Novruz šventė, tuo gamta būna dosnesnė žmonėms. Todėl liejasi Novruz apeiginės dainos, žmonės šoka, linksmiasi, džiaugiasi atėjus pavasariui, dalijasi dovanomis, padeda našlaičiams ir vargšams. Lietuvoje Novruzo šventė – ne išimtis. Tie dainų, tiek šokių, tiek eilių tiek organizatorų dovanotų vaišių dalyvavusiems, jog šie metai turėtų būti patys džiugiausi ir derlingiausi!

„Lietuvos žemėje švenčiame puikią Novruz šventę. Ši šventė žymi pavasario pradžią, todėl noriu palinkėti, kad su Saulės spinduliais į jūsų namus ateitų laimė ir sėkmė. Nuo amžių Novruz šventės išvakarėse buvo priimta atsiskaityti su skolomis, atleisti nuoskudas, susitaikyti,

sutvarkyti namus. Žmonės apsikabindavo, sakydavo gražiausius žodžius ir linkėjimus. Tegu santarvė, sėkmė ir džiaugsmas viešpatauja jūsų namuose, – susirinkusių sveikino Kazachstano atstovybės Lietuvoje patarėjas Eriks Sugurbekovas.

Informacija: Išvertus iš persų kalbos „Novruz“ reiškia naują dieną. Dabar Novruz šventė minima kovo 21, lygiadienį. 2009 m. ši šventė buvo įtraukta į UNESCO nematerialaus žmonijos kultūrinio palikimo sąrašą, o kovo 21 diena paskelbta Tarptautine Novruz diena.

Reikšminiai žodžiai: kovo 29, sėkmė, pavasaris, meilė, santarvė, Novruz, nauja diena, džiaugsmas, totorių bendruomenė, tradicijos, UNESCO.

*Versta iš laikraščio „Litovskij kurjer“, 2012 03 29, Nr. 13 (892).
Iš rusų kalbos vertė
Rozalija Jakubauskienė*

Totoriai Vilniaus Kaziuko mugėje

MOTIEJUS CHALECKAS

Kiekvienais metais pavasarį, kai pradeda busti gamta, Vilniaus senamiestyje šurmuliuoja jau šimtmečius skaičiuojanti Kaziuko mugė. Joje dalyvauja amatininkai, ūkininkai, tautodailininkai, liaudies meistrai, tautinio ir kulinarinio paveldo atstovai. Tokia pavasarinė mugė sutampa ir su totorių pavasario ir gamtos atgimimo švente „Navruz“. Šią metų tarptautinėje Kaziuko mugėje dalyvavo Lietuvos totorių atstovai iš Vilniaus rajono Nemėžio kaimo su totoriško kulinarinio paveldo gaminiais: šimtalapiais, koldūnais, kibiniais, čeburekais, plovu, chalva ir savo išaugintų daržovių salotomis bei mišrainėmis.

„Neturime didelės praktikos prekiavoti šurmulingose mugėse, bet užauginti daržoves, grūdines kultūras, gyvulius bei pagaminti tradicinius kulinarinius patiekalus mokame. Patirtis perimta iš senolių. Rizikavome, pabandėme ir džiaugiamės. Pirkėjų ir smalsuolių mugėje netrūksta. Esame čia pardavėjai, kulinarijos mokytojai ir pasakojame apie mūsų tautiečius Lietuvoje, jų papročius, kultūrinį ir kulinarinį paveldą“ – mugei ipusėjus kalbėjo Nemėžio totorių bendruomenės pirmininkas Tairas Kuznecovas.

Ne veltui senais laikais vietas didikai mėgdavo vaišintis totoriškais koldūnais prie taurelės, o prie saldaus stalo su arbata – daugiasluoksniu pyragu, dabar pavadintu „Šimtalapiu“. O grybais pagardinti mėsos koldūnai vietos gyventojų buvo vadinami „Tiškevičiaus koldūnais“. Ir neatsitiktinai. Per šimtmečius keitėsi patiekalų gamybos būdai ir naudojami ingradientai priklauso mai nuo vietinių žaliaivų ir susiklosčiusių maitinimosi tradicijų. Mūsų ainiai, ateivai iš pietrytinės stepių, maistui naudojo daugiausia žvérinę, avieną arba jautieną, bet ne kiaulieną. Dabartinėje kulinarinėje literatūroje koldūnams dažniausiai rekomenduojama naudoti kiaulieną su jautiena ir jie vadinami mėsos virtinukais, Sibiro ar Maskvos koldūnais arba tiesiog koldūnais su mėsa. Dėl to ir negali būti vadinami tradiciniai totoriškais koldūnais.

Tradicinius patiekalus Kaziuko mugei nemėžiškiai ruošė savanorystės pagrindais ir savo lėšomis. Vieni buvo mokytojai, kiti mokiniai. Močiučių statusą turinčiomis Almirai Abunevičienei, Sabinai Bogdanovič, Aniai ir Limai Vilčinskoms tai buvo patirties perdavimas, o jaunoms

šeimininkėms – kulinarinio paveldo tobulejimo potyris. Todėl tos moterys, kurios žinojo miltinių daugiasluoksniių vyniotinių pyragų kepimo paslaptis – kepė „Šimtalapius“. Čia talentu pasižymėjo totorių bendruomenės tarybos narė Zinaida Mucharskaja su dukra Inga Asanavičiene, Tamara Lebed bei Galina Mavletova. Mėsa kimštus kibinus ir čeburekus čirškino Lilija Blaževič. Saldujų kvapnuju plovą ruošė patyrusi namų šeimininkė Marytė Asanavičienė. Saldžiąją chalvą taisė Ivanas Milkamanovičius. Totoriškus tradicinius koldūnams gaminti, kur reikia daug rankinio darbo, entuziastingai ėmėsi Zinaida Mucharskaja ir Zofija Reiževskaja su šeimos nariais ir artimiausiomis kaimynėmis. Savo ūkyje augintų daržovių salotas ir įvairias mišraines ruošė Nadežda ir Tairas Kuznecovai. Bendruomenės reklamą kūrė Ernestas Jakubauskas, Valdemaras Chaleckas ir Jonas Paršeliūnas.

„Mugės lankytojų domėjimasis tradiciniuose totoriškuose patiekalais ir stendo apgultis skatina imtis reikalingo verslo. Taip galėtume geriau būti žinomi Lietuvos visuomenei, populiarintume mūsų senolių tautinį-kultūrinį ir kulinarinį paveldą. Svarbiausia sumažintume bedarbystę kaimo, vietas gyventojams sudarytumė sėlygas dirbtį ir pagerinti buitines sėlygas. Reikia turėti minimalaus tam reikalui tinkamo gamybinio ploto. Visa viltis greičiau užbaigtį kaimo totorių bendruomenės namą su jo aplinka.

Bandome eiti į viešumą ir prisistatyti platesnei Lietuvos visuomenei tik per savo rėmėjus. Mus remia Lietuvos kultūros ministerija, rajono savivaldybė,

Nemėžio seniūnija, vietas gimnazija, UAB „PakMarkas“, UAB „Valdorfo didmena“, UAB „Achempakas“, restoranas „Čingischanas“, Vilniaus šachmatų mokykla „Vilniaus Fortas“. „Esu visiems labai dėkingas už bent kokią paramą“ – džiaugėsi pasibaigusios mugės rezultatais ir vardijo geradarius rėmėjus Nemėžio totorių bendruomenės pirmininkas Tairas Kuznecovas.

Norisi palinkėti geranoriškam ir aktyviam bendruomenės vadovui, kad išsipildytų jo svajonės.

Nuoširdžiai sveikiname Mariją Jablonskienę

95-erių metų jubiliejaus proga.
Netenkam, rodos, tik vienos dienos,
O metai metams tiesia ranką.
Tad leiskite palinkėti gėrio, šilumos
Ir to, ko šiandien neužtenka.

Daug sveikatos ir geros nuotakos!
Lietuvos totorių bendruomenių sajunga

Sveikiname Kauno apskrities
totorių bendruomenės narį
Danielių Bagdanavičių

su gražiu 80-ties metų jubiliejumi!
Linkime daug džiaugsmo,
stiprios sveikatos ir neišsenkamos energijos! Teneblėsta Jūsų širdies
šiluma!

**Kauno apskrities totorių
bendruomenė**

Летувос тоторай

Дорогие друзья!

Объявляется дополнительный набор в Татарский фольклорный ансамбль «Илсу»!

Татарский фольклорный ансамбль «Илсу» был создан в сентябре 2011 года в Школе славянской традиционной музыки при Вильнюсской музыкальной школе имени Бронюса Йонушаса по инициативе директора Центра фольклора и этнографии национальных общин Литвы Иrenы Захаровой при поддержке председателя Союза татар Литвы Адаса Якубаускаса.

Основная цель создания фольклорного ансамбля «Илсу» - возрождение татарского фольклора в Литве.

Участники ансамбля изучают фольклор поволжских и крымских татар, характерными жанрами которого являются обрядовые песни (календарные, свадебные), исторические (байты), лирические песни, танцы, эпос, сказки, легенды, загадки, пословицы и поговорки. Дети также знакомятся с народной музыкой и традиционными народными инструментами, а также изучают основы татарского языка и традиции национальной кухни. Наряду с этим у участников ансамбля появилась возможность изучать предметы общетеоретического направления - сольфеджио, нотацию и музыкальную литературу.

За время своего существования ансамбль участвовал во многих мероприятиях, организованных Центром фольклора и этнографии национальных общин Литвы. Незабываемой была встреча с почетным гостем из Крыма народным художником Украины, музыковедом Мамутом Чурлу, по эскизам которого были пошиты национальные костюмы для участников ансамбля.

Первым мероприятием, организованном по инициативе руководителя ансамбля Альмиры Тракшелене при поддержке председателя Союза Общин татар Литвы Адаса Якубаускаса, на котором ансамбль «Илсу» был впервые представлен соотечественникам, стало празднование в Вильнюсе 24 марта

Международного Дня «Навруз». В организации праздника приняли активное участие активисты молодежной организации «Дуслык», председателем которой является Мария Мейшутович.

В настоящее время у ансамбля «Илсу» большие планы: 16 мая ансамбль выступит в Сейме на открытии выставки «Литовские татары: шесть столетий истории» («Lietuvos totoriai: šeši istorijos šimtmečiai»), 27 мая - участие в Международном фестивале «Скамба скамба канклай» («Skamba skamba kankliai»), с 25 июня по 3 июля - участие в Международной летней творческой школе «Традиция» в Паланге, которую организует Центр фольклора и этнографии национальных общин Литвы.

Мы также планируем совместно с председателем Союза татар Литвы Адасом Якубаускасом и председателем молодежной организации «Дуслык» Марией Мейшутович проведение 30 июня традиционного праздника «Сабантуй» в Тракае и организацию культурных мероприятий во время наших главных праздников Рамазан байрама и Курбан байрама. С 1 по 5 октября в Вильнюсе состоится VII Международный фестиваль «Покровские колокола», в котором также примет участие ансамбль «Илсу»; на фестиваль приглашен лауреат Международных конкурсов фольклорный ансамбль Казанской консерватории. 6 октября мы планируем провести ставший уже традиционным «Чак-чак» байрам и пригласить на него наших гостей из Казани. Также мы планируем проведение многих других мероприятий для возрождения татарского фольклора в Литве.

Дальнейшие планы работы ансамбля:

- изучение и пропаганда традиционной татарской песни;
- обучение традиционному пению;
- создание ансамбля традиционной татарской музыки - приобретение татарских национальных музыкальных инструментов и обучение детей игре на них (зурна, къявал, саз, кеманче, давул, даре, думбелек; гармонь-таль-

- янка, кубыз, курай, сурнай);
- возрождение национальных календарных праздников и проведение культурных мероприятий во время празднования религиозных праздников;
- создание народного танцевального коллектива;
- изучение старинных свадебных обрядов, календарных обрядовых песен и танцев, религиозных песнопений (иляхи);
- организация фольклорных экспедиций в Крым и Татарстан для изучения татарского фольклора;
- обучение татарскому языку (приобретение необходимой литературы);
- участие в Международных фольклорных фестивалях, проводимых в Крыму и Татарстане;
- участие в обучающих семинарах по татарскому фольклору, организуемых в Казани;
- приглашение педагогов из Татарстана и Крыма для проведения мастер-классов для участников ансамбля;
- приобретение литературы по татарскому фольклору (учебники, ноты, диски);
- пошив национальных костюмов поволжских и литовских татар.

Приглашаем детей в возрасте от 5 до 15 лет обучению в Отделении татарского фольклора при музыкальной школе имени Бронюса Йонушаса и всех желающих без ограничения возраста проявить свой талант в нашем фольклорном ансамбле и оказать помощь в возрождении татарской культуры в Литве!

**Руководитель татарского фольклорного ансамбля «Илсу»
при Центре фольклора и этнографии национальных общин Литвы**

**Альмира Тракшелене
Lietuvos tautinių tažimų folkloro ir etnografijos centro Totorių folkloro ansamblio vadovė Almira Trakšelienė**

Тел. +370 69957602

e-mail: a.traksiene@gmail.com

ТАТАРЫ В БИТВЕ ПОД ГРЮНВАЛЬДОМ

История, наследие, шансы

Проживающие в Литве и Польше татары через 612 лет, вновь встретились на полях Грюнвальда по случаю встречи в рамках проекта «Татары в битве под Грюнвальдом. История. Наследие. Шансы»

АЗИМ БЕКТИМИРОВ

Более 1000 человек из Литвы и Польши, интересующиеся историей и культурой татар приняли участие в мероприятиях, которые проходили в конце января в Музее Грюнвальдской битвы в Стембарке (Польша), посвященных участию татар в победе над тевтонскими рыцарями 1410 г.

Таким образом, организаторы решили напомнить о малоизвестных исторических фактах знаменитого боя.

В 1410 году татары, сражавшиеся на стороне армии короля Владислава II Ягайло и великого князя литовского Витовта, способствовали успеху в битве под Грюнвальдом. Через 600 лет их потомки из Литвы и Польши появились вновь на поле битвы, что бы принять участие в мероприятии под общим названием «Татары в битве под Грюнвальдом. История. Наследие. Шансы»

По словам директора Музея Грюнвальдской битвы, Шимона Дрея, татарские вспомогательные войска в битве с тевтонскими рыцарями еще “белое пятно” в истории 1410 г., нет крупных исследований на эту тему, и общие знания о роли татарских воинов в битве под Грюнвальдом незначительны. “Мы пытаемся изменить эту ситуацию, мы хотим прославить татар, которые во время Грюнвальдского сражения внесли огромный вклад в победу над тевтонским орденом” - сказал Дрей.

За пределами туристического сезона

Благодаря проекту музея Грюнвальдской битвы «Татары в битве под Грюнвальдом. История. Наследие. Шансы», который получил субсидии на сумму более 40 тысяч. евро из норвежского финансового механизма и госбюджета, стало возможным не только проводить широкомасштабные действия летом (ежегодно в июле музей собирает сотни тысяч зрителей на реконструкцию битвы под Грюнвальдом), но и зимой, когда музей обычно не посещают.

Важнейшим элементом стала встреча литовских и польских татар в январе на полях под Грюнвальдом, где были представлены все образовательные и развлекатель-

ные проекты.

- Я счастлив, что мы имеем возможность в середине зимы проводить мероприятия, посвящённые Грюнвальдской битве, - говорит Шимона Дрей, директор Музея битвы под Грюнвальдом. - Мы были удивлены, прежде всего, количеством людей, которые приняли участие в мероприятии. Мы ожидали, что их будет много, но количество людей превысило наши ожидания. И на самом деле приятно видеть такие толпы в январе под Грюнвальдом. Такого ещё не было.

Будущий хан Золотой Орды

Открытие «зимнего сезона» началось с презентации силиконовой фигуры хана Джелал ад-Дина, а так же его оружия и одежды.

Джелал ад-Дин, тогда ещё будущий хан Золотой Орды один из самых влиятельных сыновей Тохтамыша, принял непосредственно участие в знаменитой Грюнвальдской битве сражаясь со своими воинами против тевтонских рыцарей на стороне великого князя Витовта, который оказывал ему всяческую поддержку и даже поселил Джелал ад-Дина в Троках (Тракай)

По мнению историков, татарских воинов было около тысячи, на долю которых приходится почти десятая часть польско-литовской армии.

Сразу после битвы под Грюнвальдом, участие татар стало обрасти легендами с обеих сторон, потомки татарских воинов утверждали, что их воины одержал решающую победу над войском Тевтонского ордена, т.к. по одной версии великий магистр Ульрих фон Юнгинген погиб в сражении с Джелал ад-Дином, а по другой был пронзён в шею татарским лучником Бахадур-эд-Дином .

С другой стороны, как указывает профессор Селим Хазбиевич, автор книги “Татары под Грюнвальдом” - “Рыцари специально преувеличивали размер татарского войска до 30 тыс. воинов, обвиняя их в колдовстве, и даже в каннибализме, дабы объяснить поражение ордена”. В любом случае победа в Грюнвальдской битве послужила основанием для создания татарской общины в Польше

и Литве, которая в настоящее время насчитывает несколько тысяч человек, многие из современных литовско-польских татар могут с полным правом называть себя потомками воинов сражавшихся под предводительством хана Джелал ад-Дина.

Литовские потомки воинов Джелал ад-Дина

Представители татарской диаспоры в Литве были не только гостями на этой встрече. Кроме школьников, знакомившихся со своими корнями, на мероприятие приехали представитель Меджлиса крымско-татарского народа в Литве, председатель Союза общин литовских татар доктор Адас Якубаускас, председатель Общины литовских татар Немежиса Таир Кузнецова, председатель Общины литовских татар дер. Сорок Татар Фатима Буйновска, которая в рамках проекта представила свою книгу «Татарская Кухня».

«Татар в Литве ставят в образец», - отметил Якубаускас и добавил: «Из 115 общин проживающих в Литве, татары занимают первое место по доброжелательности».

Гостей музея встречали так же восковые фигуры татарских воинов в

полном вооружении и для более мирного расположения была подготовлена дегустация блюд татарской кухни.

В Павильоне музея посетители могут также увидеть фотовыставку о жизни современных татар в Литве, которые включают в себя фотографии, сделанные фотопротретом из Алитуса Зитой Станкевичене и известным литовским фотохудожником Владимиром Царалунга-Мораром, который лично прибыл в Стембартк чтобы открыть выставку.

В Литве татары компактно проживают в нескольких местах, там же сохранились и действуют 4 мечети: в Каунасе (единственная каменная мечеть в Прибалтике), Немежисе (1909 года постройки), деревнях Сорок татар (Вильнюсского района, 1815 года постройки) и Райжай (Алитусского района, 1889 года постройки).

На выставке отражены традиции и быт литовских татар издревле проживающих в этих местах. В дополнение к профессиональной фотографии в павильоне выставлены детские рисунки татар из литовских и польских школ.

Татары не пушечное мясо

Важным событием встречи была презентация книги «Татары под Грёнвальдом». Авторы профессор Варминско-Мазурского университета в Ольштыне Селим Хазбиевич и руководитель историко-археологического отдела музея в Стембартке, Славомир Моцкун. В книге отражена информация о татарами, которые воевали в 1410 году при Грёнвальде, их происхождение и значение в битве за польско-литовских правителей.

- Татары не были «пушечным мясом», как считают многие, - сказал проф. Хазбиевич – это были хорошо обученные войска.

Хорошо вооруженные луками и мечами, со своей тактикой, идеальным управлением лошадью и стрельбой на ходу, применяющие маневры, разработанные со времен Чингизхана, татары придавали реальный вес в битве под Грёнвальдом. Апогеем мероприятия стала поездка в санях в сопровождении стилизованной татарской конницы. Освещённая факелами морозная ночь, стала по-настоящему тёплой от татарских пельменей и тут же зажаренного на костре ягненка.

- По результатам мероприятия мы делаем вывод, что нам нужно встречаться подобным образом как можно чаще, - подвел итог Шимон Дрей. Уже 4 февраля добро пожаловать в замок в Нидзице на «турнир рыцарей», Музей битвы под Грёнвальдом является соорганизатором турнира.

Фото Владимира Царалунга-Морар

Уважаемые соотечественники!

27 июня в 16 часов

Приглашаем Вас в Вильнюсскую ратушу
на презентацию 2-го издания книги
Ст. Думина, Г. Ситдыкова, А. Якубаускаса

«Литовские татары в истории и культуре»

Союз общин татар Литвы
Тел. для справок 8 682 72 328

Международный день «Навруз» в Литве!

АЛЬМИРА ТРАКШЕЛЕНЕ
Руководитель татарского фольклорного ансамбля «Илсу» при Центре фольклора и этнографии национальных общин Литвы

Изучая обычай наших предков, мы узнали, что многие тюркские народы, в том числе и татары Крыма и Поволжья 21 марта, в день весеннего равноденствия, отмечают праздник Навруз, который еще в первой половине 17 века воспевался в стихах классика крымскотатарской поэзии Ашика Умера.

Навруз ошибочно считают мусульманским праздником, и хотя его широко отмечают в мусульманском мире, он не связан с Исламом, а дошел до нас из глубины веков - еще с дозороастрейских времен. Навруз знаменует собой приход весны и начало земледельческих работ, а по восточному календарю его считают началом нового года.

В этом году мы решили впервые отметить этот красивый праздник в Литве. Нашу инициативу поддержал председатель Союза татар Литвы Адас Якубаускас и активисты молодежной организации «Дуслык», председателем которой является Мария Мейшутович.

В рамках праздника проходил детский конкурс рисунка «Весна пришла», организатором которого была Ольга Якубаускене - преподаватель воскресной татарской школы. Конкурс вызвал огромный интерес и в нем приняли участие дети в возрасте от 5 до 16 лет. Было несколько номинаций в 3х возрастных группах. Первое место в возрастной группе до 7 лет и в номинации «Главный приз» получил Абдуллах Онал. В возрастной группе с 1 по 4 классы лучшей работой был признан рисунок Магдалены Халецкой. А в старшей группе победителем стал Арнольдас Кузнецювас. 5-ти летняя Адрия Вайцките получила приз «Самому маленькому участнику». А приз «Зрительских симпатий» достался Эльвине Чурлу. Благодарим директора Вильнюсской международной школе «Меридиан» господина Saim Sayin за предоставленные призы для участников конкурса. В организации конкурса рисунка также активно принимали участие активисты молодежной организации «Дуслык» Гульнара Йозапавичене и Рената Губайдулина. Познакомиться со всеми рисунками ребят вы сможете на сайте www.tatarlar.lt.

Концертная программа была осо-

бенной. Открыл праздник ведущий Эрнест Криницкий, а затем девушки в ярких национальных костюмах читали стихи-поздравления на татарском, узбекском, таджикском, киргизском, турецком, азербайджанском, русском и литовском языках.

Эльдар Якубовский и Эльдар Шабанович подготовили презентацию, благодаря которой мы узнали об обычаях празднования «Навруза» в разных странах.

И вот наконец на сцене появилась главная «гостья» «Навруза» - «Девушка-Весна», в роли которой выступала Мария Мейшутович, которая в руках держала блюдо с проросшими зернами пшеницы – символом возрождения всего живого. Она поздравила всех с праздником и вместе с Эрнестом вела дальнейшую программу концерта.

В своем обращении председатель Союза татар Литвы Адас Якубаускас поздравил всех собравшихся с этим красивым весенным праздником и выразил надежду, что «Навруз» понравится татарам Литвы и станет традиционным праздником.

Почетный гость праздника советник посольства Казахстана в Литве господин Эрик Сугурбеков высказал всем гостям самые добрые пожелания мира, благополучия, радости и любви.

Зажигательные национальные танцы наших гостей просто очаровали

зрителей. Украшением концерта стало выступление фольклорных ансамблей «Аринушка» и «Вильяяле». А изюминкой концерта было выступление детского Татарского фольклорного ансамбля «Илсу», который наши соотечественники увидели впервые. В исполнении ансамбля звучали традиционные народные песни на татарском языке. Костюмы для детей были с любовью пошиты Галиной Криницкене по эскизам народного художника Украины, музыканта Мамута Чурлу.

Порадовала всех гостей также выставка народных ремесел, в которой искусство своих народов представили не только татары, но и представители других тюркских народов. Свои рукодельные изделия вышитые золотом и бисером представила организатор первого музея татарского быта в Литве «Татары Литвы» в деревне Субартонис Люсия Гайдукевичене. Эрнест Гайдукевичус – ее сын, подготовил видео-ролик о нашем празднике, который можете посмотреть в Ютубе («Navruz 2012 Lithuania»).

Собранную с огромной любовью коллекцию изделий народного творчества крымских татар представила Эльнара Чурлу. Узбекскую культуру представляла Нафиса Додоева. Экспозицию турецкого народного творчества организовал директор Балтийского турецкого культурного центра

«Балтурка» Ilham Memis. Активистка общественной организации «Азери» (руководитель Камал Зульфиев) Илона Василяускене представила культуру азербайджанского народа.

И как принято у тюркских народов ни один праздник не обходится без традиционных угощений. Здесь уже от души постарались представители всех общин, все организаторы и гости праздника «Навруз», потому что каждый принес к общему столу свои кулинарные шедевры. Особенно хочется поблагодарить девушек-студенток из Таджикистана, Узбекистана и Киргистана, которые приехали в Литву на учебу по программе «Erasmus» Джонону Мухиддинову, Салтанат Исакову, Наргизахон Холматову, которые приготовили главное угощение «Навруза» сумялак ; уважаемую Валиду ханум за приготовленные с любовью татарские перемечи; Наиле Вильчинскене за угощение крымско-татарским слоеным мясным пирогом Кобете; наших дорогих Сеньоров под руководством Тамары Александрович за огромную помочь в подготовке праздничного стола. Розу Александрович из Варены, чьи традиционные пироги литовских татар «Шимтолапис» были как всегда особым украшением стола;

Большую помощь также нам оказа-

ли студенты из Средней Азии, которые обучаются в Литве по программе «Erasmus», огромное за это им спасибо.

Самые теплые слова благодарности хочу выразить родителям девочек участниц ансамбля «Илсу»: Эльнаре и Сейтумеру Чурлу, Ромуалдасу Криницкису и Галине Криницкене, Татьяне Сазоник и Олегу Сазоникасу, Алле и Сигитасу Бутко. Прежде всего за их желание вместе со мной возродить в Литве нашу татарскую культуру, за помочь своим детям при подготовке к занятиям в музыкальной школе, и за неоценимую помочь при подготовке этого праздника.

Особую благодарность хочу выразить директору Центра фольклора и этнографии национальных общин Литвы Ирене Захаровой за возможность создания ансамбля, и педагогам Николаю Захарову, Виктору Жаброву и всему преподавательскому составу Школы традиционной славянской музыки за помочь в работе с детьми.

«Навруз» - это не просто праздник, на котором собираются люди повеселиться и щедро угостить друг друга. Прежде всего это праздник Весны, обновления Земли и возрождения жизни! Это время, когда с пробуждением природы у людей появляются надежды на лучшее, когда люди прощают обиды и

желают друг другу мира, счастья, благополучия и любви!

Фотографии и видео праздника «Навруз» смотрите на сайте www.tatarlar.lt

Инфо

30 сентября 2009 года Навруз был включён ЮНЕСКО в Репрезентативный список нематериального культурного наследия человечества, с этого времени 21 марта объявлено как **Международный день Навруз**.

19 февраля 2010 года на 64-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН в рамках пункта 49 повестки дня «Культура мира» консенсусом была принята резолюция, озаглавленная «Международный день Навруз»

В соответствии с текстом резолюции Генеральная Ассамблея ООН:

- признаёт 21 марта как Международный день Навруз;
- приветствует усилия государств-членов, в которых отмечается Навруз, по сохранению и развитию культуры и традиций, связанных с Наврузом;
- побуждает государства-члены прилагать усилия к повышению уровня информированности о Наврузе и организовывать при необходимости ежегодные мероприятия в ознаменование этого праздника;
- призывает государства-члены, в которых отмечается Навруз, изучать историю происхождения и традиции этого праздника в целях распространения знаний о наследии Навруза в международном сообществе;
- предлагает заинтересованным государствам-членам и Организации Объединенных Наций, в частности её соответствующим специализированным учреждениям, Фондам и программам, главным образом ООН по вопросам образования, науки и культуры, и заинтересованным международным и региональным организациям, а также неправительственным организациям принимать участие в мероприятиях, проводимых государствами, в которых отмечается Навруз.

Письмо в редакцию «ЛТ»

В марте побывала в Литве и встречалась с представителями общин литовских татар доцент, доктор филологических наук Венета Янкова. Она поделилась с редакцией нашей газеты своими впечатлениями о пребывании в Литве. В будущем она намерена издать научную статью и книгу о литовских татарам. К своему письму В. Янкова прилагает впечатляющие фотографии о встречах с людьми в д. Сорок Татар, Немежисе, Райксяй, Каунасе, о которых вспоминает с теплотой и любовью.

В марте у нас цветы расцветают...

ВЕНЕТА ЯНКОВА

Доцент, доктор филологических наук
Дебреценский университет (Венгрия)
Шуменский университет (Болгария)

В марте у нас цветы расцветают, а у вас все еще почти зима - снег и ветер, иногда по улицам трудно ходить, но я чувствовала прекрасно среди татар - как у себя, дома. Знала, что татары - люди гостеприимные, сердечные и дружелюбные, но подобного не ожидала. Приятно было беседовать с ними. Чудесные люди! Умеют гостей встречать и угождать.

Не забуду уютный дом Тамары и её милых подруг в деревне Сорок Татар. Не забуду мудрые слова бабушки Айши, ее молодые глаза и волнующую молитву (дуя), которую она спела. Господи! Таким именно способом молились несколько веков назад! И это объединяло людей и помогало им.

Восхищаюсь огромной силой духа литовских татар, сумевших сохранить свою татарскость, религию и культуру, несмотря на перевороты истории и на испытания жизни в другой - иногда не совсем дружелюбной - среде. А сегодня,

когда (к сожалению!) семейно-родовые связи распадаются - чувствуют себя и живут почти, как живет большая семья. Умеют держаться друг за друга. „Посмотрите, – сказал мне один из них, – здесь все это родственники!” Или в другом месте услышала: „Как приятно встретиться с земляком!”

Иногда во время разговоров почувствовала естественное человеческое волнение, что ассимиляция – это неизбежный процесс. Сложное дело! Сегодня ситуация усложняется, влияют и мировые экономические процессы, урбанизация, миграция. Влияет и свободный выбор человека: где жить, с кем жить и каким чувствовать, каким представлять себя – татарином, литовцем или космополитом....

Татарские святыни: мечети и кладбища – это не только святые места, но и живая память людей о своих, связь во времени между поколениями. Вот поэтому их надо беречь.

Литовские татары с основанием гордятся своей историей и своими именитыми предками - об этом так много написано! Но я думаю еще, что нынешние их наследники тоже заслуживают нашего огромного уважения, потому что успели сохранить свою уникальную культурную традицию, сберег-

ли свое различие, которое больше всего обогащает местную

С Наврузом, с

АЛЬМИРА ТРАКШЕЛЕНЕ

Совсем недавно в “Доме офицеров” в Вильнюсе состоялось празднование древнейшего земледельческого праздника – Навруз, впервые на территории Литвы объединившего представителей тюркских народов - татар, азербайджанцев, казахов, турков...

В праздник весны они представили свои исконно традиционные угощения и выставку народных ремёсел, после чего всех гостей ожидал по-домашнему тёплый торжественный концерт, в котором приняли участие люди совершенно разных национальностей.

Поздравления с праздником Навруз звучали на таджикском, турецком, узбекском, киргизском, русском, литовском языках.

С речью выступил представитель посольства Казахстана в Литве Эрик Сугурбеков:

- Дорогие друзья! От себя лично и от имени посольства Казахстана в Литве поздравляю вас с праздником Навруз. Этот древний праздник связывает многие тюркские народы, в том числе и Казахстан. Сегодня мы отмечаем его на гостеприимной литовской земле. Хочется пожелать, чтобы с лучами солнца в ваши дома прибыли счастье и благополучие.

На празднике гости с удовольствием знакомились с мастерством и ремеслом тюркских народов.

Корреспондент газеты “Обзор” побеседовала с Люсей Гайдукявичене – автором нескольких кулинарных книг, а также главным инициатором в создании первого исторического музея татарского быта “Татары Литвы” в деревне Субартонис Варенского района Литвы.

Люся Гайдукявичене представляла свои рукодельные работы, выполненные в особой технике:

- Это Крымская вышивка. Наша очень древняя техника вышивания золотом, бисером.

- Кто вас этому научил?

- Сама научилась. В Литве эти знания утеряны. Я ездила в Крым, где и почувствовала, что всё это близко моему сердцу, душе. Когда вернулась в Литву, сразу принялась за вышивание вот этой подушечки (см. фото). Это очень трудоёмкая работа, потому что здесь сплетены совершенно разные техники вышивания золотом, бисером, благодаря чему она словно “играет” при свете. Очень красиво.

- Чем ещё увлекаются литовские татары?

культуру. А это обозначает и их житейская мудрость, уважение к другим, умение сохранить свою идентичность. Кажется, по моему мнению, это самое важное послание татар в Литве: сохранить себя, уважая других.

В этом сегодня заключается и миссия татарской интеллигенции, как сказал мой друг Адас Якубаускас: «Нам надо поступать так, как делали перед войной – ходить среди людей, рассказывать, учить их и пробуждать...» Только человек, который знает, кто он, может быть полноценным человеком.

И, наконец, хочу ответить на слова Ирены из Райжай: Так счастлива, что была у вас, что разговаривала с вами. Благодарна вам за то, что рассказали о себе, свою душу раскрыли! Сами вы иногда не знаете и не оцениваете достаточно, какие нравственные ценности успели сохранить, и сейчас передаете не только детям своим, но и другим.

Новым годом!

- Когда человеку что-то интересно, он способен осуществить любую идею.

Мы, литовские татары, всегда рады делиться своей культурой, бытом. Поэтому был создан музей „Татары Литвы“. Наше татарское общество активно участвует в мероприятиях, представлениях. Всё чем-то заинтересованы и каждому хочется что-то делать. Кто-то занимается рукоделием, кто-то пишет стихи. Вот и мы как-то сели вместе с подругой, помечтали, да и придумали создать книжечку о кулинарном наследии литовских татар. Она перед вами.

А тем временем к столу с восточными сладостями собралось немало гостей. Всем было любопытно попробовать известное своим незабываемым вкусом сладкое угощение чак-чак и главное традиционное блюдо сумялак - праздничное угощение из пророщенной пшеницы, которое варится более 12 часов!

- Мы подошли к мероприятию шире и пригласили не только представителей тюркских народов, проживающих в Литве, но и русских, литовцев, а именно ансамбль “Аринушка”, фольклорный ансамбль “Вильняле“. Со своими зажигательными азербайджанскими танцами выступили студенты педагогического университета. Очень приятно, что столько людей пришли нас поздравить. У тюркских народов праздник “Навруз” в первую очередь олицетворяет победу весны над зимой, и я счастлив, что наша первая попытка объединить всех в праздник весны удалась, - рассказал корреспонденту “Обзора” председатель Союза общин татар Литвы Адас Якубаускас.

Фото автора и Кристиной Шавыровой.

2012 г., 20 мая состоится открытие агроэкоусадьбы «Адамовска» в г. Мядель, ул. Мира 25, (Республика Беларусь)

Усадьба «Адамовска» расположена на самом берегу озера Мястро в Старом Мяделе. Участок принадлежит водоохраняемой зоне озера Нарочь. В 15 минутах ходьбы от дома находится городской пляж, столовая, магазины, аптека, больница, милиция и др.

Посетив Мядель, невозможно не полюбить этот замечательный озерный край. Сюда хочется вернуться вновь и вновь. Сама природа одарила Мядель красивейшими озерами и местами, которые не уступают зарубежным курортам. Мядельский замок, множество легенд и историй придают краю все больше загадок и таинственности. Ведь согласно легенде, из усадьбы «Адамовска» есть подземный выход к замку. С легендами и загадками Мядельщины можно ознакомиться только побывав в этот краю.

Агроусадьба «Адамовска» - это более чем 150-летний старинный деревянный домик, принадлежащий моей семье около столетия. А именно, 26 февраля 1920 г. мой прадед Хасан Смольски, сын Якуба, купил этот дом.

В середине 20 века хозяином дома стал мой дедушка Адам Хасеневич Смольский, именно в честь дедушки и называется усадьба «Адамовска». Вторая версия названия «Адамовска» происходит от девичьей фамилии моей бабушки Адамович (дворянский герб Лелива).

Идея агротуризма возникла в 2009 году, и в 2011 был сделан капитальный ремонт дома. Реновируя дом, максимально были сохранены элементы прошлого с использованием современного авторского дизайна. К примеру, занавески и скатерти придуманы и сшиты моими руками. Сохраняя семейные рукодельные традиции, могу предложить схемы для вышивания по мотивам Мядельщины.

Домик может разместить около 4 человек. Гордость дома – берег озера и красивейший вид из окна гостиной и спальни. Нет ничего приятнее, проснуться под лучами утреннего солнца и наслаждаться ароматом кофе, гуляя по берегу озера Мястро.

Гостиная дома располагает большой площадью. За столом и старинными деревянными канапами места хватит всем. Стены гостиной украшают татарские картины. Также в гостиной имеется кровать, где, по традиции, спит хозяин.

В уютной спальне есть две кровати, шкаф и телевизор. Это отличное место для отдыха и сна!

В доме предусмотрена зона для умывания и личной гигиены. Удобства на улице.

Недалеко от дома, в центре города, располагается городская столовая-ресторан, пара кафетерий, а любителям традиционных блюд и старинного стиля – ресторан и кафе «Белорусская хатка», которая работает круглосуточно.

В доме приветствуется также самостоятельное питание. Для этого предусмотрена большая кухня со всеми принадлежностями.

Также имеется мангаль, таким образом, пищу можно приготовить и на улице. Более того, предлагаю воспользоваться рецептами татарской кухни. Стоит отметить, что месторасположение колодца уникальное, поэтому вода не только вкусная, но и экологическая.

Наверняка сложно представить досуг у озера без рыбы, тем более, что озеро Мястро богато разновидными рыбами.

В агроусадьбе есть красивый сад, где можно устроить пикник. Также можно отдохнуть на берегу озера или сходить на песчаный берег городского пляжа, где обустроена детская площадка. Напротив пляжа находится современный Физкультурно-оздоровительный комплекс г. Мядель.

Мядельщина насыщена красивейшими и интересными местами страны, поэтому для познавательного отдыха предлагаю посетить:

- Кальвария, находящаяся на северо-западе Мяделя.
- Остров Мядельского замка на озере Мястро.
- Мядельский музей народной славы, ул. Шарантовича 1.
- Костел Матери Божьей Шкаплерной – памятник архитектуры барокко с элементами рококо в интерьере, 1754 г., находится в шаговой доступности от агроусадьбы «Адамовска».
- Татарское кладбище, д. Гирины, берег озера Мястро, возможно добраться на лодке с агроусадьбы «Адамовска».
- Дендрологический сад им. С.А. Гомзы, д. Никольцы, на берегах озер Нарочь и Мястро.
- Обелиск «Партизанам и партизанкам земли Нарочанской» (окрестности д. Пасынки) – 24-метровая стела на высоком холме на берегу озера Нарочь в память о доблести и героизме воинов и партизан, проявленных в годы Великой Отечественной войны.

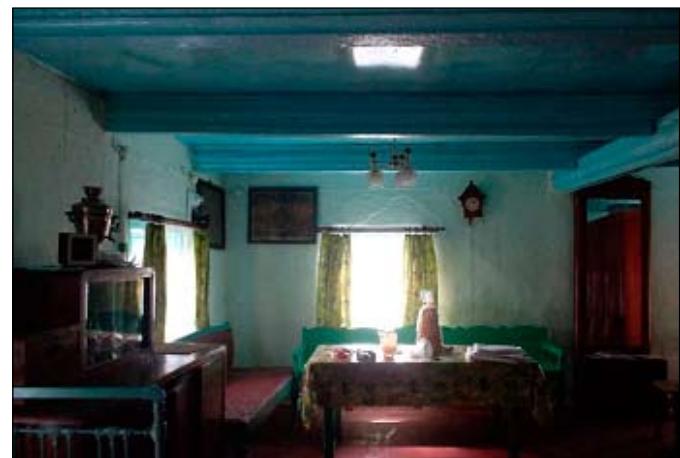
Любителям активного отдыха рекомендую обратиться в «Центр туризма Мядельского района», где Вам доброжелательные сотрудники организуют:

- Поездку на уникальный холмисто-озерный комплекс «Голубые озера» по экологической тропе 4 или 7 км – свидание с нетронутой природой.
- Водные походы с байдарками.
- Пешие и велосипедные маршруты.
- Путешествия на лошадях.
- Экскурсии по Нарачанскому парку и многое другое.

Во время открытия агроусадьбы «Адамовска» можно будет ознакомиться со старинными документами, а также приобрести путевку на летний отпуск по специальной цене. Более подробную информацию об окрестностях Мяделя вы можете найти на сайте www.myadel.info, а также на сайте агроусадьбы «Адамовска» www.adamovska.by

Всегда рада вашему приезду!

С уважением, хозяинка Лилия Борисовна

“Tatarzy litewscy”

Lietuvos Fotorai

Tatarski pułkownik

MUSA CZACHOROWSKI

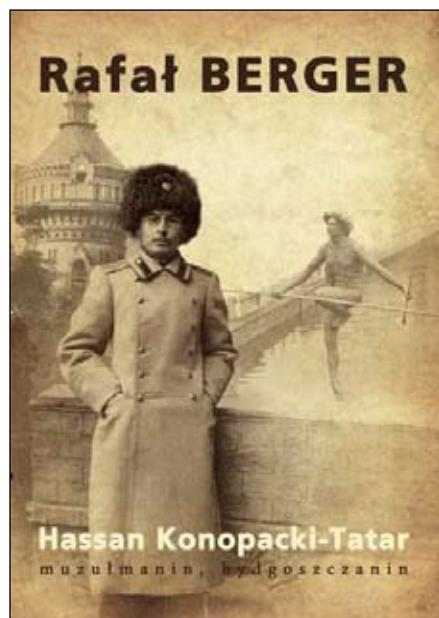
Kilka miesięcy temu ukazała się książka poświęcona postaci Hassana Konopackiego, Tatara związanego z Białorusią, Litwą oraz Polską, dzisiaj, niestety, cokolwiek zapomnianego. Publikacja to interesująca, chociażby dlatego, że jej autorem jest imam Rafał Berger ze Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej. Ta szyicka organizacja, wspólnie z działającym przy niej Instytutem Muzułmańskim, jest też jej wydawcą. Tatarski wątek w zainteresowaniach imama Bergera nie pojawił się znikąd. Stanowi raczej naturalną konsekwencję jego serdecznych kontaktów z synem Hassana, Maciejem Musą Konopackim. Zaowocowały one wielokrotnymi wzajemnymi spotkaniami: w Sopocie, gdzie mieszka Maciej Musa (w Sopocie mieszkała również nie żyjąca już córka Hassana Konopackiego, Tamara) oraz w Bydgoszczy - rodzinnym mieście Autora, powojennym miejscu osiedlenia się rodziny Konopackich. Obok islamu zatem, połączyła ich także Bydgoszcz, gród nad Brdą - a ponadto znajomość obydwu z imamem Mahmudem Tahą Žukiem, który również ma swój wymierny udział w tej historii. Nic więc dziwnego, że książka Bergera nosi tytuł **Hassan Konopacki - Tatar, muzułmanin, bydgoszczanin**.

Rozpoczyna tę interesującą publikację krótka biografia Hassana Konopackiego, syna Amurata, urodzonego 25 lutego 1879 roku w Mińsku, w tatarskiej, muzułmańskiej rodzinie szlacheckiej. Poświęcił się służbie wojskowej; był oficerem carskiej artylerii, uczestnikiem wojny rosyjsko-japońskiej i I wojny światowej. Odznaczony został m.in. Orderami: św. Anny, św. Stanisława, św. Włodzimierza. W roku 1917 awansował do stopnia pułkownika.

Po rozformowaniu dowodzonej przez niego brygady, powraca do Mińska i rozpoczyna działalność w białoruskim ruchu narodowym. W roku 1919 zostaje wyznaczony dowódcą białoruskiej armii. Tyle tytułem przybliżenia postaci pułkownika Konopackiego.Więcej, rzecz jasna, znajdzie czytelnik w książce Rafała Bergera.

Istotną częścią publikacji są wspomnienia syna Hassana, Macieja Musy Konopackiego. Mają one formę wywiadu, w którym autor wypytuje go m.in. o czasy przedwojenne, gdy rodzina Konopackich zamieszkiwała w Wilnie. Tam właśnie urodził się Maciej Musa, a nieporównywalną z czymkolwiek wileńską atmosferą zachował głęboko w swym sercu. Dowiadujemy się również o życiu w latach II wojny światowej oraz o powojennym wyjeździe do Polski. Osiedliła się rodzina Konopackich w Bydgoszczy, gdzie Hassan, były carski oficer, Tatar związany z Białorusią, Litwą i Polską, zmarł 11 maja 1953 roku. Pochowany został na bydgoskim cmentarzu komunalnym przy ul. Kcyńskiej.

Kolejną część książki stanowi dziennik, prowadzony przez Hassana Konopackiego od 7 lipca 1948 r. do 13 marca 1949 r. - lakoniczne zapiski codziennego bytowania, które ukazują też mizerię ówczesnej rzeczywistości. Rozdział następny zatytułowany jest „Tablica”. I znowu niezwykła to sprawa, bo tytułową tablicą poświęconą pamięci pułkownika powstała z inicjatywy Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej i Towarzystwa Przyjaciół Pomorskiego Muzeum Wojskowego w Bydgoszczy, zaś swego poparcia udzielili: Towarzystwo Miłośników Tradycji Wojskowej Generała Stanisława Bułak-Bałachowicza, Towarzystwo Inicjatyw Kulturalnych oraz redakcja miesięcznika „Świat Inf-

lant”. 25 września 2006 r. uroczystego jej odsłonięcia dokonali: Maciej Musa Konopacki i dyrektor Urzędu Miasta.

Mamy tu jeszcze m.in. godne uwagi osobiste refleksje Macieja Musy „Syn o ojcu” i „Alif mojego życia”, zaś w aneksie przebieg służby pułkownika Konopackiego i rozmaite dokumenty. Całość dopełniają liczne zdjęcia rodzinne i z czasów służby wojskowej. W sumie, dzięki pasji Rafała Bergera, otrzymaliśmy nie tylko biografię jakby nieco zapomnianej postaci Hassana, ale też ciekawy zapis dziejów tatarskiej rodziny na tle czasów bardzo znamiennej dla naszej społeczności. To również jasny znak dla nas wszystkich: pamiętajmy o tych, których już między nami nie ma. Niechaj przetrwa tatarska historia.

Zachęcam do lektury.

Rafał Berger, Hassan Konopacki - Tatar, muzułmanin, bydgoszczanin,
wydawca: Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej, Instytut Muzułmański, Warszawa 2011, ISBN 978-83-921662-9-9

Muzułmański katechizm Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1830 r.

CZESŁAW ŁAPICZ (TORUŃ)

Nasuwa się tu więc uzasadniony wniosek, że Sobolewski dość swobodnie traktował źródła, z których korzystał, a zawartą w nich treść raczej przekazywał własnymi słowami (czyli: wykładał, to znaczy ‘objaśniał’), niż precyzyjnie je cytował; dotyczy to nie tylko wykładu (‘objaśnienia’) Koranu, ale także nawiązań do treści zawartych w muzułmańskich kitabach.

Sobolewski raczej porządkował i przedstawiał w formie możliwie najprostszej wybrane treści zawarte w różnych wcześniejszych rękopisach Tatarów litewsko-polskich, przy tym przerabiał je i skraciał, pewnie też tłumaczył kitabowe teksty (staro)białoruskie lub białorusko-polskie na współczesny język polski, o czym świadczą liczne w publikacji białorutinizmy oraz cechy polszczyzny północnokresowej; w każdym razie z pewnością nie cytował ich wiernie i nie wskazywał czytelnikowi bezpośrednich źródeł, z których czerpał materiały do swego opracowania, czyli wykładu. Przykładów na to można podać bardzo wiele, co uzasadnia domniemanie, że Wykład wiary machomateńskiej czyli islamskiej... jest w dużym stopniu uproszczonym, aczkolwiek uporządkowanym, wyciągiem z kitabów, które – pisane ręcznie i alfabetem arabskim, a także archaicznym, mieszanym językiem białorusko-polskim lub polsko-białoruskim – były raczej hermetyczne, niekoniecznie zrozumiałe i dostępne szerszemu kręgowi muzułmanów litewsko-polskich w ich codziennej praktyce religijnej.²²

Warto też zwrócić uwagę na problem języka islamu, który wśród muzułmanów Wielkiego Księstwa Litewskiego zaistniał już w XV-XVI wieku. To wtedy właśnie wyznający islam orientalni osadnicy utracili znajomość języków etnicznych oraz liturgicznego arabskiego. Nic więc dziwnego, że już w drugiej połowie XVI wieku,²³ podjęto próby przełożenia podstawowych tekstów muzułmańskich na język polski i/lub białoruski (choć przekłady te zapisywano alfabetem arabskim) z przeznaczeniem przekładów nie tyle do celów liturgicznych, ile dla poznania i zrozumienia zasad islamu. Jednak musiał się przy tym ujawnić niezwykle trudny problem, mianowicie: jak oddać w przekładzie słowiańskim (tzn. w języku polskim i/lub białoruskim, zwłaszcza na poziomie ich rozwoju funkcjonalnego oraz stylistycznego w wieku XVI!) specyfikę religii islamskiej, która wyrosła przecież w innym czasie i w innej kulturze (wręcz w innej cywilizacji), była adresowana do zupełnie odmiennej społeczności wyznawców i pierwotnie została utrwalona w całkiem różnym systemowo języku i alfabetie arabskim. Problem ten jeden z badaczy ujął w taki sposób: Każdy, nawet pobieżnie znający arabski, świadom jest dwuznaczności, z jaką spotyka się próbując przetłumaczyć wiele słów lub fraz. Jacques Golius (1596 – 1667), francuski orientalista, stwierdził, że bardzo często „trzeba być jasnowidzem lub prorokiem przy tłumaczeniu tekstu”²⁴ Znakomity orientalista polski, Ananiasz Zajączkowski, tak pisał o trudnościach przekładu tekstów muzułmańskich: Przekład z języków orientalnych, szczególnie z arabskiego, przysparza wiele trudności nawet najbardziej wytrawnemu tłumaczowi. Styl jest dość jednostajny i czasem może się wydawać nużący. Trudności nasuwa nie tylko składnia (brak znaków przestankowych), ale też sprawa nomenklatury, zwłaszcza terminologia muzułmańska. Nazwy różnych instytucji muzułmańskich, jak na przykład zauważa – „klasztor”, czy inne oddawano za pomocą terminologii chrześcijańskiej. Nasuwać to może różne zastrzeżenia.²⁵

Z konieczności zatem w pismach muzułmanów litewskich

stosowano analogię translacyjną, wiele specyficznych pojęć i terminów islamskich odnosząc do utrwalonej już w WKL i dysponującej precyzyjną terminologią religii chrześcijańskiej.

Najbardziej spektakularnym tego przykładem jest zastąpienie w rękopisach religijnych Tatarów WKL, (także w Wykładzie wiary...) terminu Allah leksemem Bóg (także: Bog, Boh, a nawet Pan Bóg), nie w pełni przecież adekwatnym i zgodnym z doktryną islamu; arabskie słowo Allah znaczy bowiem ‘Bóg Jeden i Jedyny, Jedyny zasługujący na cześć’. Dlatego też od leksemu Allah nie można utworzyć żadnych derywatów ani wariantów formalnych, tak jak od polsko-chrześcijańskiego leksemu Bóg, por. np. boski, bogini, bogowie, Matka Boża, Syn Boży itp., czy angielskiego God (por. np. god-father, godness). Allah jest zatem imieniem, którym nic, prócz Boga - Jednego i Jedynego - nazwać nie można. Natomiast słowem bóg i pochodnymi od niego (np. bóstwo, bożek...) mogą być nazwane wszelkie obiekty, którym ludzie oddają cześć wspólnie bądź oddawali w przeszłości. Odpowiednikiem słowa bóg w języku arabskim jest słowo ilah, czyli ‘bóstwo’, tzn. coś, co jest czczone. Dlatego pierwsza część muzułmańskiego wyznania wiary brzmi: „la ilaha ill Allah”, co w dosłownym przekładzie polskim znaczy: nie ma bóstwa prócz Boga, albo też: nie ma boga prócz Boga. Nieadekwatność translacyjna uniwersalnego słowa Bóg zamiast muzułmańskiego Allah nawet dzisiaj wywołuje emocje i napięcia; oto dosłownie w ostatnich dniach²⁶ media światowe doniosły, że muzułmańskie władze Malezji zagroziły zamknięciem jedynego wychodzącego w tym kraju katolickiego pisma The Herald z tego jedynie powodu, iż użyto w niej malajskiej transkrypcji słowa Bóg zamiast Allah, co miało obrazić uczucia religijne muzułmanów.

Podobnie można rozważać rozumienie w obu religiach wielu innych nazw i pojęć, wprawdzie wspólnych w formie, zwłaszcza na płaszczyźnie języka polskiego lub białoruskiego, w jakich pisane były teksty religijne muzułmanów WKL, lecz zupełnie różnych w treści. Różnice wynikają z jednej strony z różnic doktrynalnych obu wyznań, z drugiej natomiast – z niemożnością adekwatnego i jednoznacznego oddania w językach słowiańskich istoty islamu i wynikającej stąd konieczności stosowania tradycyjnej w tych językach, religijnej terminologii chrześcijańskiej; taki zabieg w wielu wypadkach zacierał jednak specyfikę i odmiennosć islamu.

Podobne trudności translacyjne miał również J. Sobolewski. Najczęściej radził sobie w ten sposób, iż substytuował arabskie terminy islamistyczne przybliżonymi odpowiednikami chrześcijańskimi w językowym wariantie polskim. I tak np. muzułmański tespih nazwał różańcem (Po prześpiewaniu tego bierze się różaniec (Tespich) i mówi się: 33 razy „wysławiony Boże”, 33 razy „pochwalony Boże” i 34 razy „wielki Boże”... (Sobolewski, s. 55), hadżdż - pielgrzymką, podatek religijny (czyli zekat, fitre) - dziesięcią, nabożeństwo muzułmańskie - ceremonią, świętynią - kościołem, czynność modlenia się oddał za pomocą leksemów odmawiać, mówić//wymawiać, śpiewać, czytać, modlić (sie),odprawiać // odprawować (sie), wypełniać // dopełniać, (u)czynić, zanosić; Koran substytuował zwrotem Pismo Święte itp. Interferencja religijna wyraźnie widoczna jest również w związkach frazeologicznych, np. odpuść nam winy (Sobolewski, s. 54), odpuść im winy (Sobolewski, s. 68), śpiewać hymny (Sobolewski, s. 73/74), Boże nasz łaski swej pełny (Sobolewski, s. 101), cała ta ceremonia (Sobolewski, s. 109); Boże wielki, Królu, Mocarzu, grzechy odpuszczający...

(Sobolewski, s. 75), Boże wielki Tyś ustanowił dzień święty Bajramu, oznajmłeś odpuszczenie grzechów wierzącym i dobroczynnym (Sobolewski, s. 75)); gdyby związki te wystąpiły w innych kontekstach i konsytuacjach, mogłyby równie dobrze funkcjonować jako oryginalne frazy chrześcijańskie.

Oczywiste i nawarstwiające się przez wieki różnice doktrynalne, obrzędowe i inne między ortodoksyjnym islamem praktykowanym w krajach tradycyjnie islamskich (zwłaszcza arabskich) a lokalnym islamem muzułmanów polskich (kontynuujących tradycje Tatarów WKL) również (a może raczej: zwłaszcza) w ostatnich czasach są przedmiotem dyskusji, sporów i komentarzy, a nawet zasadniczych nieporozumieńst. Niedawno mufti Rzeczypospolitej w jednym z udzielonych wywiadów problemy z tym związane ujął następująco:

Pytanie: Jakie są różnice między Tatarami a innymi polskimi muzułmanami?²⁷ Odpowiedź: Imam Selim Chazbijewicz mówi o islamie praktykowanym przez polskich Tatarów, że jest mocniej zeuropeizowany niż bliskowschodni, arabski. Nie jestem zwolennikiem takich podziałów: islam jest jeden. Może się różnić wyłącznie kulturową otoczką. Różnice są również w tożsamości: muzułmanie innych narodowości zarzucają polskim Tatarom, że kultywują raczej przynależność narodową niż religijną. Z drugiej strony trudno mówić o autentycznej tożsamości tatarskiej w momencie, gdy Tatarzy nie posługują się już rodzimym językiem, nie noszą tatarskich strojów i czytają Koran w języku arabskim. To islam utrzymał ich w poczuciu tatarskości. Będąc 600 lat na polskich ziemiach, stopili się z miejscowością kulturą, stali się lojalnymi i wiernymi obywatelami tego kraju. Wiadomo, że mają inne podejście do polskiej kultury czy państwa niż muzułmanie, którzy niedawno przybyli z krajów arabskich. Więc jeżeli musiałbym dokonać rozróżnienia, powiedziałbym raczej o polskim, nie tatarskim, islamie.²⁸

W tym samym duchu, tyle że krótko i bardzo celnie, zarzuty ortodoksów kierowane pod adresem Tatarów litewsko-polskich skomentowała polska muzułmanka, Dżenetta Bogdanowicz: nasz islam jest rodzimy.²⁹ Do niedawna, właściwie do czasów polskiego przełomu z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku oraz będącego jego następstwem otwarcia się Polski na świat, nasi muzułmanie – ze zrozumiałych względów - niewiele wiedzieli o swych współwyznawcach z krajów tradycyjnie islamskich, o islamskiej obrzędowości. Jeden z badaczy wspomina odczyt wygłoszony w r. 1987 dla polskich muzułmanów w Białymstoku; odczyt dotyczył życia muzułmanów w Indonezji. Obecny na wykładzie białostocki imam zapytał: Proszę pana, pan tak długo przebywał wśród naszych współwyznawców, pan tak ich obserwował – jak pan sądzi, czy my tak samo odprawiamy nabożeństwo jak oni? W odpowiedzi wykładowca wskazał uderzające różnice językowe: przyzwyczaiłem się do słuchania w czasie nabożeństw gardowej arabszczyzny, a tu słuchałem jej wymawianej ze śpiewnym akcentem wileńskim. Imam skwitował tę obserwację krótko: No widzi pan, widzi - bo my to takie wileńskie muzułmany.³⁰ Maciej Musa Konopacki, znany wileński muzułmanin, urodzony w Wilnie tatarski intelektualista i publicysta, po repatriacji od lat powojennych mieszkający w Sopocie, tak pięknie mówi o typowym na ziemiach I i II Rzeczypospolitej i bezkonfliktowym styku kultury i tradycji chrześcijańskiej z kulturą i tradycją islamu: Jesteśmy obłaskawieni Słowiańszczyzną. [...] Jesteśmy Tatarzy staropolscy, a prof. Irena Śląwińska z KUL mówiła o nas „szeropolscy Tatarzy”. Przez wieki żyliśmy w słowiańskim otoczeniu. Nie byliśmy prześladowani. Byliśmy krajanami. Może to zdecydowało o naszym

przywiązaniu do Rzeczypospolitej, o tym, że zatraciliśmy język, a nawet wschodnie rysy. Ale przechowaliśmy islam [...] Przez sześćset lat byliśmy inkrytowani Słowiańszczyzną. Nawet nasze meczety wyglądają jak cerkiewki, kościołki. Ale to meczety! Nas nie trzeba nawracać.³¹

Tak więc ortodoksyjne poglądy w kwestii języka liturgicznego ze względów oczywistych nie były i – jak się wydaje – nadal nie są ani właściwe, ani typowe dla muzułmanów litewsko-polskich; w ich pismach religijnych (dawnych i współczesnych) można znaleźć dowody odmiennego, zdecydowanie bardziej liberalnego, rozumienia języka Księgi, a zwłaszcza języka modlitwy. Oto np. w Kitabie przełożonym przez J. Bajraszewskiego w 1982 roku³² fragment jednej z zawartych tam modlitw brzmi następująco: wszystkimi językami powinniśmy ciebie Boga chwalić.³³ Wszystkimi – a więc nie tylko koralicznym, liturgicznym, językiem arabskim! Mieszkająca w Toruniu Tatarka, Olga Piotrowicz, która po wojnie przybyła do tego miasta z Wilna, tak wspomina czasy swej wileńskiej młodości: Nie praktykowaliśmy modlitw po arabsku, chyba że w ważniejsze święta. Bóg rozumie przecież wszystkie języki.³⁴

²² Istotę pracy J. Sobolewskiego trafnie przedstawił Z. Wójcik, pisząc, że jest to rodzaj przewodnika modlitewnego oraz popularny wykład podstawowych zasad wiary muzułmańskiej, przeznaczony dla ludu (Wójcik 1994:18-19).

²³ O czasie powstania pierwszych przekładów muzułmańskich ksiąg religijnych na język lub języki funkcjonujące w WKL (polski i/lub białoruski) pisałem m. in. w publikacji Kitab Tatarów litewsko-polskich. Paleografia. Grafia. Język, Toruń 1986, s. 60-69.

²⁴ P. Stenhause, Mahomet, Koran, szariat i nawoływanie do przemocy, [w:] Fronda, nr 34/2004, s. 230.

²⁵ Ibn Battuta, Osobliwości miast i dziwy podróży 1325 – 1354, red. naukowa. wybór i przedmowa prof. dr Ananiasz Zajączkowski, wyd. Książka i Wiedza, Warszawa 2008, s. XXII

²⁶ Tzn. we wrześniu 2008 r.

²⁷ Ci inni polscy muzułmanie – to przede wszystkim niedawni przybysze (diplomaci, biznesmeni, studenci, a także migranci) z krajów tradycyjnie islamskich, głównie arabskich, przeciwstawiani muzułmanom Wielkiego Księstwa litewskiego, od ponad 600 lat zamieszkałym w granicach Rzeczypospolitej.

²⁸ Nie straszmy islamem! Z muftim Tomaszem Miśkiewiczem rozmawia Maja Jaszewska, Tygodnik Powszechny nr 7. z 13 lutego 2005 r.

²⁹ Rzeczpospolita nr 121 z 25 maja 2004 r.

³⁰ J. Kamocki, W Bohonikach i na Sumetrze, Dyskusja. Biuletyn Wojewódzkiego Domu Kultury w Białymstoku, nr 1/12/87, styczeń – marzec 1987 r., s. 11-12.

³¹ E. Południk, Szeropolscy Tatarzy i partia Boga, Rzeczpospolita nr 259, z dnia 4 listopada 2004 r.

³² Tekst na prawach maszynopisu.

³³ Kitab, w przekładzie J. Bajraszewskiego (maszynopsis), Białystok 1980, s. 20. Faktycznie J. Bajraszewski dokonał nie tyle przekładu Kitabu, co jego dowolnej transliteracji na alfabet łaciński w wersji ortograficznej. Ciekawe, iż wyrażone tu przekonanie przypomina wykładnię zawartą w liście apostolskim papieża Jana VIII, Industriae tuae (czerwiec 880 r.), skierowanym do księcia Moraw, Świętopelka: Autorytet świętych [pism] uczy nas, że nie tylko trzema, ale wszystkimi językami należy chwalić Boga.

³⁴ Olga Piotrowicz, Bóg rozumie wszystkie języki, notowała K. Nemere-Czachowska, Gazeta Wyborcza (Toruń), nr 112 z 15 maja 1993 r.

Daugieliszki – Oleśnica. Mikrohistoria z półksiężycem w tle

BARBARA PAWLIC-MIŚKIEWICZ

W dzieciństwie moim ulubionym zajęciem było oglądanie zdjęć. Babcia trzymała je w albumie i pudełku po butach, z wykonanym przez moją mamę napisem „Zdjęcia rodzinne”. Fascynujące było słuchanie historii o uwiecznionych na fotografiach ludziach o pięknych, smagących twarzach. Rodzinnych pamiątek zachowała się niewiele, zatem opowieści zawsze były najważniejsze. Podczas rodzinnych spotkań wyciągano zdjęcia i rozpoczynały się spory o daty, wersje wydarzeń, nazwiska.

Dorastając i dowiadując się coraz więcej o naszych tatarskich korzeniach, zaczęłam zadawać sobie pytanie jak to się stało, że moja rodzina osiedliła się w Oleśnicy, w południowo-zachodniej części Polski, w obecnym województwie dolnośląskim. Daleko od rodzinnego domu na Litwie, daleko od Podlasia, gdzie mieszka najwięcej Tatarów, gdzie znajdują się meczety, mizary.

Choć wielokrotnie słuchałam opowiadań dziadków o ich przyjeździe do Polski, powiązaniach z pozostałymi rodzinami, które również osiedliły się w Oleśnicy, to do przeprowadzenia wywiadu z babcią zainspirował mnie dopiero wykładowca ze studiów kulturoznawczych. Historia Tatarów, tradycje, podtrzymywany kontakt z rodziną i społecznością tatarską w Białymostku, w Gdańsku były czymś naturalnym, tak jak muhir na ścianie, Koran na półce. Dla mnie, jako jednej z najmłodszych osób w rodzinie, istotne stało się poznanie okoliczności, w jakich moja rodzina znalazła się w Polsce, na Dolnym Śląsku - momentu, który odmienił życie moich dziadków i sprawił, iż w konsekwencji moja mama dorastała w Oleśnicy, a ja się tu urodziłam.

Przyjęłam rolę kulturoznawcy pragnącego rzetelnie zaprezentować wybrany problem, udało mi się dotrzeć do zdjęć i dokumentów Zofii i Bronisława Aleksandrowiczów, moich dziadków. Wykorzystałam metodę swobodnej narracji, w tekście umieściłam niezmienione wypowiedzi Zofii Aleksandrowicz z domu Gembickiej. Istotne było, oprócz samego przedstawienia rodzinny, również ukazanie momentu przejścia, zmiany, pytanie o doświadczenie podróży, po której następuje nowe życie.

Historia podróży (oraz wydarzenia bezpośrednio ją poprzedzające i następujące bezpośrednio po niej), która jest

głównym punktem konstruującym tekst, wymaga pewnego wprowadzenia, prezentacji poszczególnych osób zaangażowanych w przygotowanie wyjazdu.

Sama podróż dotyczy moich dziadków, czyli Bronisława Aleksandrowicza (urodzonego w 1931 roku) i jego żony Zofii (urodzonej w 1932 roku), z domu Gembickiej. Oboje mieszkali na Wileńsko-Szczyźnie, w dwóch wsiach: Milegianach i Daugieliszkach (pisownia podana przez Zofię, w polskich dokumentach często błędnie zapisywano obie nazwy). Były to ziemie, które przed II wojną światową stanowiły część terytorium Polski, obecnie zaś należą do Litwy. Wywodziły się z rodu Tatarów litewskich, których historię wiąże się z ekspansją średniowiecznych Mongołów na ziemie ruskie.

Matka Zofii, Rozalia, i matka Bronisława, Maria, były bliskimi kuzynkami, ich ojcowie Chasień i Adam Radkiewiczowie byli braćmi. Pod koniec lat 40. Zofia wyruszyła do Daugieliszek, dostała tam pracę w bibliotece, zatrzymała się w domu kuzynki swojej matki. Tam też bliżej poznała jej syna, Bronisława. Wkrótce byli małżeństwem, a maju 1951 roku na świat przyszło ich pierwsze dziecko, córka Zinaida, w listopadzie 1952 roku drugie – Nina. Małżeństwo osób, tak blisko ze sobą spokrewnionych nie powinno dziwić. W obrębie grupy dbano oto, aby zachować ciągłość rodów, tradycji, wiary. Zofia i Bronek żyli skromnie z dwójką dzieci, co jakiś czas przychodziły wieści z Polski od jego brata oraz ciotki z rodziną, którzy pod koniec marca 1946 roku osiedlili się tam, w Oleśnicy na Dolnym Śląsku.

Dlaczego akurat wybrali to miejsce? Otóż mąż ciotki Zinaidy (rodzonej siostry matki Bronisława), Szemil Bazarewicz, wiosną 1945 roku, po walkach II Armii Wojska Polskiego z Niemcami, oglądał domy na Dolnym Śląsku. Dowódcy obiecywali żołnierzom, że jeśli zechcą osiedlić się na tych terenach, mogą już teraz wybierać domostwa. Szemil wybrał dom w Oleśnicy, spokojnym miasteczkę położonym niedaleko Wrocławia. Wrócił na Litwę, do żony, jej rodziny, córek. Pamiętając o zapewnieniach dowódców, rozpoczął starania o wyjazd do Polski. 4 marca 1946 roku, po zapakowaniu całego dobytku, łącznie z koniem, pożegnał rodzinę, zabrał ze sobą żonę, dwie córki – Ninę i Zofię, teściową Emilię, siostrzeńca żony – Aleksandra i własnego siostrzeńca

Józefa i wyruszył w wagonie towarowym w dwutygodniową podróż do swojego nowego domu. W Oleśnicy Szemil osiedlił się przy ulicy Nowotki. Wspólnie z Aleksandrem założył firmę transportową – rozwozili węgiel, materiały budowlane. W 1964 roku konia i wóz zamieniał na taksówkę, samochód marki Warszawa. W listach do rodzinny na Litwie, namawiał ją do przyjazdu. Zofia i Bronisław postanowili skorzystać z zaproszenia. Pod koniec roku 1956 rozpoczęli starania o wizę i inne niezbędne pozwolenia. Obowiązywał wtedy dekret Władysława Gomułki, który postanowił zwiększyć proces repatriacji Polaków, głównie pod hasłem „łączenia rodzin”, co pozwoliło na tak szybki wyjazd. W marcu 1957 roku oboje z dziećmi byli już w Polsce.

Zofia Aleksandrowicz tak zapamiętała chwile związane z podróżą i przygotowaniami do niej.

Jak bezpośrednio doszło do wyjazdu?

Namawiała nas Zinka (ciotka Bronisława) i Olek (brat Bronisława), oni tam byli od 1946. W grudniu 1956 roku staraliśmy się o wizę na wyjazd, a w marcu 1957 roku już byliśmy w Polsce. Długo nie czekaliśmy na dokumenty, ale zaraz po nas, kto chciał wyjechać – już nie puszczano. Później mówiono im – „Wy, nie Polacy!”, nam się udało. A w metrykach przecież wpisano: TATARZY.

Sprzedaliśmy dom, ale mogliśmy w nim mieszkać, aż do wyjazdu. Powoli sprzedawaliśmy i zabijaliśmy zwierzęta, żeby przygotować domowe wędliny. Przed wyjazdem trzeba było kupić płaszczki dla dziewczynek. Jeden – bordowy dla Ziny kupiliśmy, drugi czekoladowy dla Ninę szyl krawiec. Tydzień przed wyjazdem siedział u nas w domu i szyl, musiałam go karmić.

Jak przebiegała podróż?

Za pieniędze ze sprzedaży krowy kupiłam bilety pociągowe. Ale podróż nie była wtedy taka droga jak teraz. Wyjeźdzaliśmy z Nowo-Święcian, bo tam mieszkała babcia Mania (Maria Aleksandrowicz – matka Bronisława). Z Nowo-Święcian wyruszyłam w docelową podróż do Przemyśla. Wyznaczona była trasa przejazdu – Wilno, Kowel, Równe, Lwów. We Lwowie spędziliśmy jedną noc – siedzieliśmy na dworcu, chcieliśmy w poczekalni, ale przegonili na, więc na naszych rzeczach siedzieliśmy. Raniut-

ko był pociąg ze Lwowa do Przemyśla. Tam był punkt przejściowy. Wcześniej w Medyce był punkt graniczny. W Przemyślu spędziliśmy noc w punkcie repatriacyjnym, to był już przygotowany punkt. To była wielka hala, wszędzie były porozstawiane żelazne łóżka. Był posiłek i miejsce do umycia. W końcu się położyłam. W Przemyślu poszliśmy zobaczyć miasto. Było bardzo brudno na ulicach, w całym mieście. Bagaż jechał osobno. Później ruszyliśmy w dalszą drogę, bardzo chciałam zobaczyć Kraków, ale była noc. Rano byliśmy we Wrocławiu, a stamtąd prosto do Oleśnicy.

Co jedliście w czasie podróży?

Do jedzenia na drogę wzięłam bochen czarnego chleba, swojskie wędliny, wędzonki. Babka Emilia prosiła, żebyśmy jej też przywieźli domowych wyrobów. Zwierzęta karmione były naturalnie,mięso doprawione solą wędziliśmy, na strychu mogło wisieć nawet pół roku.

Co zabraliście ze sobą?

Mielimy bagaż podręczny, a resztę rzeczy nadaliśmy w kufrze w wagonie towarowym. Bagaż nadano dzień wcześniej. Musieliśmy zostawić meble, nie wolno było ich nadać. Inaczej sytuacja wyglądała w 1946 roku, kiedy ciotka z wujkiem mogli zabrać wszystko do wagonów bydlęcych. W bagażówce nadaliśmy: pościel, sprzęt gospodarstwa domowego – naczynia, talerze, bańki, miskę, wszystkie ubrania, garnki tzw. kastrulki, radio, słoninę, Koran – ręcznie pisany, z XVIII wieku, modlitewnik tzw. chamail, ręcznie pisany, z pocztók XIX wieku. W bagażu podręcznym mieliśmy: ubranie na zmianę, jedzenie, dokumenty, kożuch, który później sprzedałam sasiadce w Oleśnicy za 15 rubli, płaszcz skórzany Bronka. Lałeczkę szmacianą i bańkę na mleko niosła Nina. Ta bańka jeszcze do niedawna stała w szafce w piwnicy. Na drogę każdy z nas wziął złoty zegarek, w sumie były cztery. Ludzie radzili, że w Polsce zrobimy świetny interes, więc radzili nam kupić.

Z kim się pożegnaliście?

Pożegnaliśmy się ze wszystkimi znanymi, z rodziną. Były to: matka, moi bracia - Mustafa i Bronek z żoną, ciotka Azyma i jej córki, czyli moje kuzynki z mężami: Nina, Seja, Roza i Mustafa Gembiccy, Lidka z Postaw – siostra Bronka, matka Bronka i jego bracia – Kostek i Adam w Nowo Święcianach, sąsiedzi – Justynas Czybiras z żoną Weroniką, Paweł Czybiras z żoną Adelą, Nastasia Czepulis z mężem Kazimie-

rem, bracia Jan i Piotr Zygmuntowie z żonami. Jak później przejezdżaliśmy do Daugieliszek to obowiązkowo ich odwiedzaliśmy.

A po przyjeździe?

Od razu dotarliśmy do Oleśnicy, dostaliśmy pokój w domu Szemila na Nowotki, a w październiku 1957 roku już mieliśmy własne mieszkanie przy ul. Słonecznej. Było ciężko na początku. Właściwie to nie wiem, dlaczego od razu pojechaliśmy do rodziny i z ich pomocą musieliśmy sobie radzić sami. Niektórzy po przyjeździe udawali się na punkt repatriacyjny np. do Dobroszyc i tam mieszkały. Dostawali jedzenie i opiekę, aż do momentu, gdy nie przyznano im mieszkania. Pamiętam, że dostaliśmy amerykański koc z UNRY i kupon na popielatą sukienkę oraz zapomogi na zagospodarowanie. Za te pieniędze kupiłam materiał garniturowy tzw. king po 700 zł za metr i materiał na kostium po 200 zł. Sama nie wiem, czemu taki drogi materiał kupiłam, bo na garnitur potrzeba było 3 metry. Najlepsze jest to, że później Bronek i tak go nie chciał nosić.

Dostaliśmy pracę w fabryce obuwia „Odra”, ja przy produkcji, Bronka wysłali na kurs prawa jazdy i został kierowcą zawodowym w fabryce. Pracowaliśmy w systemie zmianowym, gdy nie mogliśmy, dziećmi zajmowała się ciotka Zina, a dziewczynki bawiły się wspólnie z jej córkami.

W październiku 1957 roku dojechały jeszcze trzy osoby: mama Bronka i jego dwaj bracia – Kostek i Adam. Tylko ich siostra Lidka została na Litwie, bo tam już założyła własną rodzinę i nie chciała wyjeżdżać. Ale Bronkowi trudno było się przyzwyczaić, nawet w 1964 roku zaczeliśmy czynić starania w konsulacie w Poznaniu o powrót, ale nie było takiej możliwości, więc zostaliśmy w Oleśnicy. A dalej, to od mamy wiesz, jak było.

Tak przedstawia się historia podróży i osiedlenia się moich dziadków w Polsce. W ich życiu dokonała się istotna zmiana, że wsi przenieśli się do miasta, nie mieli własnego domu tylko małe mieszkanie, najpierw jednopokojowe, później trzypokojowe. Nie mogli już hodować zwierząt, zmienił się charakter ich pracy – zajęcia na roli i w wiejskich strukturach (biblioteka, spółdzielnia) zamienili na pracę w zakładzie przemysłowym. W nowym miejscu pomagała im obecność rodziny i dalszych krewnych, częste wizyty na Litwie i Podlasiu, gdzie osiedlił się brat Bronisława, Adam, oraz gdzie mieszkała społeczność tatarska.

Wspomnienia lat młodości

HELENA ALIJEWICZ z d.

JAKUBOWSKA

Kruszyniany, w których się urodziłam, są miejscowością moich młodzieńczych lat. Charakterystyczna cechą tej wioski była wielokulturowość jej mieszkańców. Tu, od wielu lat żyli obok siebie ludzie wyznający różne religie: prawosławni, katolicy, żydzi i polscy muzułmanie – Tatarzy. Jest tu wciąż czynny stary meczet oraz pamiętający pierwszych tatarskich osadników cmentarz, mizar.

Byłam najstarszym dzieckiem w wielodzietnej rodzinie polskich Tatarów. Rodzice trudnili się rolnictwem, a ojciec dodatkowo zajmował się garbarstwem. Ja zajmowałam się przede wszystkim opieką nad młodszym rodzeństwem i codzienna praca w gospodarstwie. Ciężkie były lata II wojny światowej. Wciąż zdarzały się smutne rzeczy, które dotykały również naszą rodzinę. Mimo to, czasy dzieciństwa i młodzieńcze lata wspominam z nieukrywanym rozwaganiem. Ze lzą w oku myślę o chwilach, gdy jako młoda dziewczyna uczestniczyłam w przygotowaniach, a później w zabawach z okazji odbywających się tradycyjnych świąt. Wielkie święta, tzw. bajramy, były i są dla naszej społeczności okazja do wspólnego, radosnego przebywania. Szczególnie podniósłe obchodzi się Ramazan Bajram, Kurban Bajram i Aszurejny Bajram.

W czasie świąt zjeżdżała młodzież tatarska z pobliskich miejscowości, jak Sokółka, Suchowola i Białystok. Rozpoczynały się przygotowania i trwające później aż do końca świąt zabawy i wieczorki taneczne. Zdarzało się też, że rodzina nasza zapraszana była na święta do domów współwyznawców i dalszej rodziny w innych miejscowościach. W zimowe, długie wieczory młodzież spotykała się w domach, gdzie dziewczyny tkały, robiły na drutach, nieraz darłyśmy pierze, albo też przedłyśmy nici z wełny na kołowrotkach.

Wiele lat upłynęło od tamtych lat, ale wspomnienia związane z moim dzieciństwem i życiem w tej wsi, są ciągle żywe. Te miłe chwile były treścią mojej młodości, teraz tkwią w mojej świadomości głęboko, najsilniej i najmniej.

Ułaniske korzenie

SŁAWOMIR HORDEJUK

Koszoły, to niewielka malownicza miejscowości w gminie Łomazy, położona nad rzeką Lutnią. Jej początki sięgają I poł. XVI wieku, a została wówczas zasiedlona przez drobną szlachtę z Wołynia. Były to dobra królewskie, tzw. królewsczyzny, i pierwotnie nazywały się „Kniaża”. Dawno temu wieś gościła kilku znamienitych gości, jak choćby gen. Kazimierza Pułaskiego (1745–1779), dowódcę i marszałka konfederacji barskiej. Koszoły są miejscem, skąd pochodzi wiele postaci zasłużonych dla nauki, kultury, wojskowości i Kościoła. Oprócz ciekawej historii i zabytków, wieś może poszczycić się wyjątkowo chlubnymi tradycjami wojskowymi.

Od początku XVIII w. – przez blisko 130 lat – majątek Koszoły pozostawał w posiadaniu trzech znamienitych rodów tatarskich: Ułanów, Rudnickich i Bielaków. Były one, po Studziance, Lebieńdziewie i Małaszewiczach, czwartą wsią nadaną Tatarom na południowym Podlasiu. Co ciekawe, jej właścicielami było trzech kolejnych dowódców IV Pułku Przedniej Straży Wojsk Wielkiego Księstwa Litewskiego: płk Aleksander Ułan (zm. 1738 r.), gen. Czymbaj Murza Rudnicki (zm. 1763 r.) i gen. Józef Bielak (1729–1794).

W 1711 r. król August II Mocny nadał wieś Koszoły rotmistrzowi Aleksandrowi Ułanowi herbu Ułan, dowódcy chorągwii tatarskiej. W kolejnych latach, 1713, 1720 i 1730, monarcha potwierdził przywileje rtm. Ułanowi. Ponadto, zamienił dotychczasowy obowiązek służby wojskowej na czynsz, który dla Koszoła wynosił z jednej włóki 2 tynfy (polskich złotych srebrnych). Przykładowo, w 1724 roku Aleksander Ułan z Koszoł płacił 44 zł. Tak naprawdę była to symboliczna opłata, gdyż np. Lebieńdziew (gm. Terespol) dawał rocznie 3000 zł przychodu, przy 142 zł czynszu. W tym czasie na 48 włók ziemi w Koszołach, rtm. Ułan posiadał aż 44. Trzy włóki pozostały w dzierżawie, zaś jedna należała do cerkwi.

Złożony z 8 chorągwii, pułk dowodzony przez Aleksandra Ułana uczestniczył w wojnie domowej (1715–1716), stając po stronie króla Augusta II. W 1717 r. jednostkę przeniesiono z armii koronnej do armii saskiej. W 1722 r. Aleksander Ułan mianowany został pułkownikiem i

dowódcą tatarskiego pułku nadwornego. Natomiast po 1733 r. został dowódcą 4 Pułku Litewskiego Przedniej Straży. Od II poł. XVIII w. ułani byli chlubą wojsk Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Tatarzy okolic Studzianki i Koszoł służyli głównie w I, III, IV oraz 4 Pułku Przedniej Straży Wojsk Wielkiego Księstwa Litewskiego. Nazwa formacji ułańskich, lekkiej jazdy, w wojskach Rzeczypospolitej, wywodzi się właśnie od nazwiska płk. Aleksandra Ułana. Podległych mu żołnierzy nazywano ułanami także po jego śmierci, gdy dowódcą pułku zostaje gen. Czymbaj Murza Rudnicki, a po nim gen. Józef Bielak.

Po śmierci płk. Ułana (ok. 1738 r.), jego żona Marianna z Achmatowiczów ponownie zawarła związek małżeński. Jej mężem został generał Czymbaj Murza Rudnicki herbu Podkowa. Rudnicki, od r. 1754 dowódcą 4 pułku, był prawdopodobnie pierwszym Tatem w stopniu generała. Jednostka ta brała udział w wojnie sukcesyjnej austriackiej (1740–1748) oraz wojnie Prus z Saksonią (1756–1763). Pułk gen. Rudnickiego walczył na ziemiach Śląska, Moraw, Czech i Saksonii, wyróżniając się przy tym działalnością i rozsławiając swe imię wśród żołnierzy Europy Zachodniej. Po śmierci gen. Rudnickiego na początku 1763 r., wieś została nadana za zasługi wojenne pułkownikowi Józefowi Bielakowi (1729–1794), jednemu z najwybitniejszych dowódców wojskowych Rzeczypospolitej Obojga Narodów w II poł. XVIII w. Przywilej króla Augusta III przyznaje Bielakowi: „(...) wieś Koszoły włók czterdzięci cztery z karczmą, ze wszystkimi przynależnościami, siedliskami, chłopami, ich powinnościami, budynkami, lasami, zaroślami, łąkami, morgami, przydatkami z karczmy nic nie wyłączając”. 2 włóki otrzymał po Stefanie Horodeńskim. Wartość wsi wyewidniono wówczas na 400 tynfów. Koszoły, należące wówczas do łomaskiego klucza dóbr królewskich, dawały 4 tys. złotych polskich dochodów rocznie. Od momentu przybycia na południowe Podlasie, Józef Bielak był najbogatszym z bialskich Tatarów. W kolejnych latach wszedł również w posiadanie Kościeniewicz i Wólki Kościeniewickiej (w 1783 r.), a także wsi Połoski i Trojanów oraz ziemi w Studziance i Ortelu (Królewskim). Skupiąc tak rozległe dobra ziemskie stał

się człowiekiem zamożnym. Okoliczni Tatarzy byli znacznie mniej zamożni i stanowili przeważnie grupę drobnozascalę i drobnoziemiańską. Od 1763 r. Koszoły zobowiązane były do opłaty tzw. hiberny: obowiązkowej opłaty ciążącej na królewsczyznach. Zobowiązane były one do zapewnienia utrzymania postojów wojsk w czasie wojen.

Józef Bielak pochodził z Łowczyc w ziemi nowogródzkiej. Był synem Osmana i Reginy z Rudnickich. W 1761 r. został rotmistrzem w pułku gen. Czymbaja Murzy Rudnickiego. W 1763 r. awansowany do stopnia pułkownika, zaś rok później został komendantem IV Pułku Przedniej Straży Wojsk Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 1772 r. otrzymał awans na generała-majora. W czerwcu 1769 r. w Brześciu nad Bugiem przyłączył się do związku szlachty w ramach konfederacji barskiej. Jej współtwórcami byli bracia gen. Kazimierz i płk Franciszek Pułascy. Kazimierz Pułaski dwukrotnie przebywał w Koszołach (w czerwcu i wrześniu 1769 r.). We wsi mieścił się wówczas obóz konfederatów pod jego dowództwem. W czerwcu 1769 r. Pułasci wystosowali z Koszoł list do księcia Karola Radziwiłła „Panie Kochanku”, z prośbą o przystąpienie ze swoimi oddziałami do konfederacji.

Po upadku konfederacji barskiej w roku 1772, J. Bielak powrócił do Koszoł. Jak pisał w 1932 r. Stanisław Kryczyński: „Po burzliwem i obfitem w wojenne przygody czteroleciu konfederacji barskiej nastąpiły dla generała Bielaka dni spokoju, ciszy i wypoczynku, które upływały mu z pewnością na wsi w Koszołach w powiecie bialskim. Tu zażywał domowych pociech w otoczeniu licznych synów i córek”. Z Koszoł generał prowadził korespondencję m.in. z królem Stanisławem Augustem Poniatowskim oraz księciem Antonim Sułkowskim, kanclerzem wielkim koronnym. W latach 1782–1787 4 Pułk gen. Bielaka stacjonował w Kamieńcu Litewskim k. Brześcia. W 1786 r. liczył on 395 oficerów i żołnierzy, zaś w 1792 r. już 605. W 1792 r. gen. Józef Bielak wyróżnił się w kampanii 1792 r. Zarówno Bielak, jak i płk Jakub Azulewicz (1731–1794) ze Studzianki, jako jedni z pierwszych zgłosili przystąpienie do Powstania Kościuszkowskiego 1794 r. Za niezwykłe męstwo i odwagę J. Bielak odznaczony został Krzyżem Virtuti

Militari (1792).

Gen. Józef Bielak zmarł w czerwcu 1794 r. i pochowany został na mizarze w Studziance. Wdowa po generale, Kunegunda Bielak, po śmierci męża otrzymywała rentę. Wyszła powtórnie za mąż za chorążego Mustafę Tupalskiego, adiutanta J. Bielaka. Materiały źródłowe podają, że z dwóch mażeństw gen. J. Bielaka przyszło na świat 13 dzieci (nie licząc zmarłych w dzieciństwie). Pierwszą jego żoną była Urszula z Łosiów, z którą miał syna Abrahama (w 1793 r. porucznika). Po jej śmierci ok. 1763 r., ożenił się z Kunegundą z Tuhan-Baranowskich, z którą miał 12 dzieci (9 synów i 3 córki): Samuela (w 1794 r. podpułkownik, zmarł 1823 r.), Mustafę (ur. ok. 1764 r., w 1794 r. rotmistrz, zm. 1834 r.), Machmety (w 1792 r. porucznik), Albrychta (w 1795 r. porucznik), Osmana (w 1795 r. chorąży), Solimana (porucznik), Bekiera, Eliasza, Elżbietę, Ewę i Felicjannę.

Umiłowanie zawodu żołnierskiego przez Tatarów, przechodziło z ojca na syna. Leon Szumski, powstaniec listopadowy i oficer 3 Pułku Ułanów WP, tak oto wspominał po latach swoich tatarskich towarzyszy: „Byli to ludzie bardzo zacijni, dobrzy żołnierze, serdeczni koledzy, a nade wszystko, kraj w którym się zrodzili, miający” (Kraków 1892). Kilku synów generała Bielaka służyło w pułku ojca, m. in. Abraham, Machmet, Mustafa i Samuel. Urodzony w Koszołach Osman Bielak był do 1795 r. dziedzicem części Kościeniewicz i Wólki Kościeniewickiej (gm. Piszcza). Wziął udział w powstaniu listopadowym 1831 r. Pełnił funkcję podoficera korpusu inżynierii batalionu saperów. Po upadku powstania zmuszony był emigrować do Francji. Tam został członkiem Towarzystwa Demokratycznego Polskiego w Paryżu. Jest wielce prawdopodobne, iż brał również udział w powstaniu węgierskim.

W 1811 r. Koszoły zamieszkiwało 17 Tatarów. Byli to zapewne synowie gen. J. Bielaka wraz z żonami oraz dziećmi. Warto nadmienić, że w I poł. XIX w. zastępca wójta gromady Koszoły był Tatar - Elias Baranowski. W tym czasie Koszoły należały do Marianny i Macieja Koryckich, który był wnukiem gen. J. Bielaka. Prawdopodobnie byli to ostatni Tatarzy zamieszkujący Koszoły. Po powstaniu listopadowym, Koryccy sprzedali majątek za cenę 82 500 zł małżeństwu Serwińskim. Tak oto zakończyła się ponad stuletnia historia Tatarów w Koszołach.

Cała prawda o sosie tatarskim

JAN KRAVČÍK

W roku 2004, na przełomie wiosny i lata dwa razy dała o sobie znać nieliczna, ale wciąż coraz bardziej aktywna społeczność Tatarów żyjących w Republice Czeskiej. Najpierw 29 maja, niedaleko Říčan, przeprowadzili Sabantuj – tradycyjne tatarskie święto, a później, w lipcu, zaczęły działać internetowe strony tatar.cz, których tatarskojęzyczna wersja służy potrzebom życia towarzyskiego wspólnoty, zaś wersja czeskojęzyczna jest przeznaczona dla czeskich, ewentualnie słowackich osób interesujących się kulturą tatarską. Strony jednak będą najbardziej interesujące dla tych, którzy dotąd nie mieli nawet pojęcia o istnieniu Tatarów lub Tatarstanu.

Jak napisano na głównej stronie: *Tatarzy nie są ludem z podręczników historii. Są drugim najliczniejszym narodem Federacji Rosyjskiej*. Nie tylko stąd, ale również z Kazachstanu, Uzbekistanu i innych środkowozjatyckich republik, pochodzi większość Tatarów żyjących w Czechach i na Morawie. Powody, dla których tu przywędrowali były różne. Przede wszystkim chodziło o obawy o rozwój sytuacji ekonomicznej po upadku Związku Radzieckiego, a także atmosferę społecznego niepokoju w krajach Azji Środkowej, gdzie na początku lat 90. dochodziło do rozdzwięków i konfliktów między głównymi narodami a mniejszościami. Dzisiaj społeczność tatarska w Czechach liczy około stu osób, przypuszczalnie jednak, że całkowita liczba Tatarów jest większa.

Naturalnym centrum społeczności jest Praga – przede wszystkim dlatego, że już od połowy roku 1995, w ramach Radia Wolna Europa funkcjonuje tam serwis tatarsko-baszkirski, którego wiadomości słuchają codziennie dziesiątki tysięcy odbiorców w Kazaniu, Ufie, Moskwie, ale również w Australii, Finlandii, Turcji, Chinach i innych krajach, gdzie żyje znacząca tatarska diaspora. Jego redaktor Rim Gilfan, jeden z inicjatorów kulturalnych przedsięwzięć czeskich Tatarów, mówi, że ich internetowe strony powstały dlatego, żeby dotrzeć również do innych czeskich Tatarów. *Będziemy jednak również zadowoleni, jeżeli zainteresują Czechów, którzy się z ich pośrednictwem dowiedzą coś więcej o naszym narodzie, historii, języku albo kulturze.*

Na przykład co? *Na przykład to, że z sosem tatarskim nie mamy nic wspólnego*, żartuje Rim Gilfan. A poważnie dodaje: *Smuci nas, na przykład, że czeskie media mówią o stolicy Tatarstanu jako o rosyjskim mieście – na przykład, kiedy mówią o angażu czeskich hokeistów w kazachskim klubie AG BARS albo piłkarzy w Rubinie Kazań.*

Jak przeczytacie na stronach, Tatarzy nie mają nic wspólnego nie tylko z sosem tatarskim, ale również z tatarskim stekiem. Jako kulinarną rekompensatę ich Web proponuje mnóstwo innych interesujących przepisów rzeczywistej kuchni tatarskiej. Oprócz tego możecie tam posłuchać tak tradycyjnej ludowej, jak i współczesnej muzyki tatarskiej, nauczyć się kilku tatarskich zdań, czy podziwiać zdjęcia zawodowego fotografa Jewgienija Kanajewa. Jakie dalsze przedsięwzięcia przygotowują Tatarzy?

Naszą główną aktywnością zostanie organizacja Sabantuj, który w przyszłym roku chcemy połączyć z tysiącleciem miasta Kazań, ponieważ to ma również bezpośredni związek z Czechami. Archeologowie określili mianowicie wiek miasta, między innymi dzięki monetce znalezionej podczas wykopalisk w roku 1998 na kazańskim Kremlu, która według naukowców pochodzi z Czech z pierwszej połowy 10 wieku, a więc z okresu władzy księcia Wacława.

Wspomniany Sabantuj jest tradycyjnym ludowym świętem tatarskim, odbywającym się na zakończenie wiosennych prac rolniczych. Śpiewa się, tańczy, gotuje i rywalizuje, na przykład w tradycyjnych męskich zapasach kuresz, a dla dzieci jest przygotowany m.in. bieg w workach. Obecny Sabantuj był przeprowadzony już po drugie, ten historyczny, pierwszy w Czechach, Tatarzy zorganizowali w czerwcu 2003 roku.

A jak to właściwie jest z tym sosem tatarskim? Sauce tartare to twór francuskiej kuchni XVIII wieku, dla której ze swymi powszednimi składnikami był zbyt „barbarzyński” i dlatego nazwano go mianem niegdyś uznawanym za pokrewne – tatarskim...

*Jan Kravčík, Pravda o tatarské omáčce, Navýchod 4/2004,
Tłum. Marek Czachorowski*

Tematyka tatarska w twórczości Zygmunta Glogera

Wędrował z zapalem i uśmiechem po ojczystej ziemi. Nosił zawsze przy sobie zeszyt, ołówki i nożyczki. Sporządzał setki najrozmaitszych notat, kreślił spostrzeżenia i rysunki, wycinał dziesiątki informacji z gazet. Wszystko to znikało najpierw w kieszeniach surduta, wypchanych dodatkowo drobnymi przedmiotami o wartości archeologicznej lub sentymentalno-pamiątkowej, a następnie było segregowane, uzupełniane, opisywane i rozkładane do tek i pudel. Z biegiem lat wypełniały się pudła, pęczniały teki. Były ich coraz więcej. To, co nie mieściło się w kieszeniach, znowu zwoził w pakach, workach i skrzyniach z terenu byłej Rzeczypospolitej na Podlasie, do Jeżewa, gdzie pragnął założyć muzeum dawnej Lechii. (ze „Słowa wstępne” Gloger. *Opowieść biograficzna* Teresy Komorowskiej)

W tym roku obchodzimy setną rocznicę śmierci zasłużonego dla kultury polskiej wybitnego etnografa, historyka i archeologa – Zygmunta Glogera. Z pewnością jest to świetna okazja, by przyjrzeć się wątkom tatarskim podejmowanym w twórczości tego XIX-wiecznego badacza i niestrudzonego popularyzatora dziejów polskich. Urodził się w 1845 r. w rodzinie ziemiańskiej w okolicach Łomży, ale wiele lat mieszkał w Jeżewie niedaleko Tykocina. Z tej okazji muzeum w Tykocinie poświęciło mu część swojej stałej ekspozycji, aranżując tzw. gabinet glogerowski.

Niestety, poza Podlasiem Gloger jest znany wyłącznie dzięki *Encyklopedii staropolskiej ilustrowanej*. Niesłusznie, bowiem autor ten ma bowiem na swoim koncie znacznie więcej cennych prac i publikacji. Warto tu wspomnieć chociażby o takich dziełach jak: *Polskie obchody weselne*, *Dolinami rzek*, *Pieśni ludu*, *Geografia historyczna ziem dawnej Polski* czy *Rok polski w życiu, tradycji i pieśni*.

Bakcyla do dokumentacji przeszłości połknął Gloger w trakcie nauki w szkole warszawskiej. Jednym z jego nauczycieli był Kazimierz Włodzimierz Wójcicki, autor m.in. *Klechd starożytnych, podań i powieści ludu polskiego i Rusi* czy trzytomowego dzieła *Przysłowia Narodowe*. Nie bez znaczenia dla ukształtowania się zainteresowań młodego pisarza był fakt, iż lata jego działalności przypadły na drugie półwiecze zaborów, a zatem i przełomu romantyczno-pozytywistycznego. To właśnie praca u podstaw stawała się wytyczną dla nowo pojmowanego patriotyzmu. Gloger realizował ją poprzez dokumentowanie, kolekcjonowanie i popularyzowanie zabytków kultury polskiej. Nie był w tym odosobniony. W okresie tym żyli i działały ludzie pióra i nauki tacy jak: Ignacy Kraszewski, Julian Bartoszewicz, Michał Federowski czy wreszcie, a może przede wszystkim - Oskar

Kolberg, z którym Gloger utrzymywał bliskie kontakty. To właśnie znajomość z Kolbergiem ukierunkowała go jako zbieracza i autora prac naukowych. Zgodnie z jego zaleceniami Gloger zbierał teksty oraz materiały dotyczące zwyczajów i obrzędów (początkowo okolicznych wsi nadnarwiańskich, a z czasem wychodząc poza obszar Podlasia), szkicował obiekty małej i dużej architektury drewnianej, kolekcjonował fotografie, rysunki, dokumenty, zabytki archeologiczne, przedmioty ludowej kultury materialnej, wszystko co wiązało się z przeszłością ziem polskich.

Gloger, to jeden z nielicznych XIX-wiecznych badaczy, w pracach którego pojawiają się wątki tatarskie. Wzmianki o Tatarach odnajdujemy już w pracy *Dolinami rzek. Opis podróży wzduż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy* (1903). Informacje te zostały wzięte z dziennika wycieczki krajoznawczej z 1872 r., podjętej w celach przeprowadzenia badań archeologicznych. Praca ta zawiera z dzisiejszego punktu widzenia wiele cennych obserwacji etnograficznych, dotyczących konstrukcji chałup, wyposażenia wnętrz, fizycznego opisu ludzi i strojów. Jedną z opisanych przez niego chałup była kurna chata zamieszkała przez Tatarów litewskiego, która według obserwatora nie różniła się niczym od innych okolicznych domów. Warto nadmienić, iż w dalszych pracach termin „chałupa tatarska” zamykał w cudzysłów, nadając mu charakter umowności.

Gospodarz wprowadził nas do domu drewnianego, niebiałonego i pod strzechą, ale porządnego. Dom ten dzielił się na dwie połowy, różne od siebie, jak dzień z nocą. Dniem było mieszkanie schlundne, z dwóch pokoi złożone, wybielone, ze świeżą umyteą, niemalowaną podłogą (...) Okna były tu duże, meble jesionowe, zwierciadło nad kanapą, łóżka wygodne. Do nocy była podobną lewą stroną domu, złożoną z wielkiej, kurnej izby, z małemi

okienkami i ciemnej za nią komory.

To, co odnotował Gloger we wnętrzu domu, to brak przy drzwiach święconej wody oraz krzyża lub choćby wizerunku Matki Boskiej Ostrobramskiej na ścianie. Również *Na moje chrześcijańskie ozdrowienie w progu domowym, gospodarz nie odpowiedział „Na wieki wieków”, tylko się skłonił.*

Gloger umieszcza też opis goszczącego ich Tatara, Stefana Aleksandrowicza, określając go jako *rosłego, wąsatego mieszkańców, o typowej, polskiej twarzy, żonę jego natomiast określa jako kobietę przysadistą o kruczych włosach i małych, jak pieprzyki czarnych, tatarskich oczkach.* Gloger nie szczędzi też swoim gospodarzom życzliwych przymiotów określając ich jako *uprzejmych, gościnnych i poczciwych, jak byli oni [Tatarzy, przyp. autora] wszyscy.*

Niewątpliwie dziełem życia stała się dla Glogera *Encyklopedia staropolska ilustrowana* (1900). Wśród około trzech tysięcy haseł znalazły się i informacje na temat historii i kultury Tatarów, których (o czym należy wspomnieć) Gloger był współautorem.

Nie można też pominąć dzieła *Budownictwo drzewne i wyroby z drewna w dawnej Polsce* (1907), niedokończonego, mimo to unikalnego pod względem ilości zgromadzonego w nim materiału. Autor zamieszcza w nim fotografię „chałupy tatarskiej” ze wsi Wielgomłyny.

Wątki tatarskie stanowiły tylko jeden z wielu pobocznych tematów twórczości badacza. Z całą pewnością nie wynikało to z braku informacji autora, był on bowiem, (co podkreślali już jego współcześni), wytrawnym krajoznawcą. Działo się tak raczej dla tego, iż Gloger szukał wśród zamieszkałej na terenie dawnej Polski ludności przede wszystkim podobieństw, a nie różnic. Szukał, i w swoim przeświadczeniu odnajdywał je u ludów russkich, u Litwinów i z całą pewnością też u Tatarów.

L i u s i a G a i d u k e v i č i e n ē

Liusia Gaidukevičienė gimė 1949 m. Aušadvario miestelyje, Trakų rajone. 1965 m. baigė Butrimonių vidurinę mokyklą. 1969 m. įgijo architektės specialybę. Ji yra Varėnos rajono tootorių draugijos pirmininkė, etnokultūrinio muziejaus „Lietuvos tootoriai“ Subartonyse įkūrėja, Varėnos rajono tautodailės parodų „Auksalio kupkas“ dalyvė, Varėnos rajono literatų klubo „Jievaras“ narė. L. Gaidukevičienė domisi Krymo tootorių ornamentika ir siuvinėjimo technika, kurią bando perteikti savo darbuose. Spaudai parengė Lietuvos tootorių kulinarinio paveldo knygelę „Šimlapis ir ne tik...“ Poeziją rašo nuo mokyklos laikų. Kai kurie jos eilėraščiai buvo išspausdinti Varėnos rajono laikraštyje „Merkio kraštas“.

GIMTOJI KALBA

Kalnuos sraunus upelis garma
Jam iprasta sava kalba.
Jau daugel metų ta pačia vaga
Ir ta pačia kryptim,
Taip pat linksmai,
Su aplinka darniai.
O, kad taip man, upeli!
Nenusimink! Staiga jis sako man,
Gaivindamas dulkėtą veidą.
Tu nežinai, kiek slenksciu
Aš sutikau kely,
Kiek kartu po žeme slėpiaus,
Kad vėl ištrykšciau šaltiniu.
O jei turi ką pasakyti,
Kalbék sava, giminėja tu kalba,
Kalbék širdim.

PRAEITIES LOBYNAS

Širdim ornamentą piešei,
Išmokusi grakščiai vedžioti ranką.
Pradžiuginai tuomet ne vieną
Spalvingų gijų stebuklu.
Praéjo šimtmečiai...
Dabar dosnus likimas man
Atvérē tavajį pasaulį.
O, kiek čia meilės ir vilčių,
Ir kiek kantrybės begalinės!
Bandau aš atkartoti visa tai,
Tačiau..
Taip trūksta tavo patarimo.

TĖVYNEI

Norėjau laimės paukštę pasigaut,
O ji išsprūsdavo iš rankų,
Pažerusi man plunksnų ištapių.
Ilgėjausi T è v y n è s tolimos,
Kur taip gaivi kalnų vėsa, beribliai stepių toliai
Ir protėvių dvasia gyva.
Tačiau brangi man žemė Lietuvos.
Tai ji, motulè, atlaidžiai šypsojos,
Kad mano žvilgsnis ilgesingas toliuos.
Tu priglaudei, mylėjai ir globojai,
Savų laukų man groži dovanojai,
Todél seniai vien tau žemai lenkiuos
Ir sugrižtu kaskart iš tolių.

Likimai mūsų amžiams susipynė...
Motulè man esi brangi,
Esi T è v y n è.

IŠRINKTAJAM

Šaltukas kaustė mūs jausmus
Ir lijo lietūs, siautė pūgos,
Sužvarbo nuo nemeilės širdys...
Tiktais šalia tavęs ramybė ir taika,
Nesenkantis stiprybės šulinys,
Kuriam tu leidi atsigerti.

Todél ir nuplaukė ledai
Į užmaršties marias giliausias,
O soduos vėl žiedų žiedai
Pabudina stygas jautriausias.

ŽVAIGŽDŽIŲ LIETUS

Žvaigždžių šviesa
Vienodai spindi
Man ir tau.
O jei prigėsta ji,
Kaltė ir vėl gi
Tau ir man.
Ir lyja žvaigždėmis
Taipogi ne visiems,
Tik mums abiems.

GYVENIMO TĖKMĖ

Su audringais pavasario vėjis,
Vasarėlės rasotais takais
Nuskubėjo žavioji jaunystė...
O kiek laiko dabar
Mums ilgais vakarais -
Prisimint kiek svajota ir klysta.
Taigi tolki, manoji jaunyste,
Aš linkiu tau tiktais gero vėjo.
Nusineški svajas
Ir klaidas nusinešk.
Jau spalvingas ruduo atskubėjo.
Nebegržki, jaunyste,
Ir jausmais nebežaisk.
Praradimų skaičiuot nebespėju.
Man mielesnė tyla.
O aš laukiu žiemos

Deimantinės, šerkšnotos, be vėjų...

KODĖL?

Mums nelemta...
Likimo nelemta,
Tai kodél gi tuomet
Taip baltais sužydėjo mums vyšnios?
Ir armonika verké,
Kodél?

Tu nekaltas,
Žinau, kad nekaltas,
Kad tuomet nuéjai
Su kita pievų bryde rasota,
Mano širdži sužeidės.
Kodél?

Tu nekaltas,
Žinau, kad nekaltas,
Nužydėjo tos baltosios vyšnios.
Taip nulemta,
Likimo nulemta.
Tik širdis vis dar mena.
Kodél?

ATMINTIS

Tu princu atjojai ant baltojo žirgo
Ir strėle mano širdį žeidei.
Man gyvenimas, rodës, bus ilgas,
O aplink vien tik rožių žiedai...
Tik nutrūko tas sapnas gélétas,
Kai drąsesnę kely sutikai.
Ne iš laimės man akys sužvilgo,
Ne iš džiaugsmo nukaito veidai...
Vis dar žydi tos rožės jaunystės
Ir armonikos girdis garsai.
Prisiminti tik reikia jau ryžto,
Tai, kas buvo taip tikra kadais.

Lietuvos totorių kultūra ir jos reikšmė

Doc. dr. GALINA MIŠKINIENĖ
*Vilniaus universitetas
 Filologijos fakultetas*

Apgyvendintų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Lietuvos totorių istorija siekia 600 metų. Per visą tą laiką juos veikė įvairūs politiniai, ekonominiai, religiniai faktoriai. Šita kultūriniu ir etninu atžvilgiu nevienalytė bendruomenė, per amžius gyvendama šalia kaimynų krikščionii, stipriai asimiliavosi ir integravosi į visuomenę. Lietuvos totorių kultūros ypatumų randame išlikusiuse raštijos paminkluose, originalioje architektūroje, spalvingame folklore, įdomiuose papročiuose ir tradicijose. Lietuvos totorių kultūra vienaip ar kitaip visada buvo susijusi su jų religija islamu.

Apie XVI a. atvykėliai prarado savo gimtąją kalbą. Perėmė baltarusių, vėliau lenkų kalbą, religinius ir pasaulietinius tekstus jie raše šiomis kalbomis, bet ne įprastais, o arabų rašmenimis. Taip susiformavo totorių kitabų, rašytų baltarusių ir lenkų kalbomis, raidynas. Žinomi Lietuvos totorių rankraščiai datuojami XVII a. vid. – XIX a. Pagal savo turinį rankraščiai skirstomi į Koranus, kitabus, chamailus, tefsirus ir tedžvidus. Žodis *kitabas* arabų kalboje reiškia knygą. Tačiau kitabais vadindavo tik labai didelio formato ir apimties knygas. Iš jų buvo galima sužinoti apie musulmonų apeigas, tradicijas, susipažinti su populiairais *hadais* – padavimais apie pranašą Muchamedą ir jo pirmtakus. Daug vienos juose užimdavo rytiškos apysakos, folkloras, kartais biblinės legendos. *Chamailus* (maldaknyges) sudaro arabų bei turkų kalbomis rašyti maldų tekstai ir jų paaiškinimai baltarusių bei lenkų kalbomis. Čia galima rasti ne tik maldų, bet ir žinių apie musulmonų chronologiją, patarimų, kaip gydyti ligas maldomis, sapnų aiškinimų, laimingų ir nelaimintų dienų išspranašavimų. *Tefsirai* – tai Koranas su tarpeliniu atpasakojimu, komentaru lenkų kalba. Jie padeda suprasti Šv. Rašto turinį. Šios knygos yra unikalios. *Tedžviduose* yra išdėstomas Korano skaitymo taisyklės.

Visos šios knygos Lietuvos totoriams turėjo didelę kultūrinę ir šviečiamąją reikšmę.

Nuo galutinės integracijos, visiško susitapatinimo su Lietuvos visuomene totorius saugojo bendruomenės vidaus ryšiai, kuriuos stiprino visuomenės ir pačių totorių suvoikiamas etninės kilmės ir tatybos atskirumas. Šis atskirumas trukdė svetimoms įtakoms intensyviai skverbtis į totorių religinio gyvenimo organizavimą, tradicijas ir papročius. Be to, glaudūs kilmės ir giminystės ryšiai, kolektyvių interesų prioritetas palaikant santykius su valdžia ir visuomene saugoją totorius nuo visiškos asimiliacijos. Ne paskutinį vaidmenį šiame procese suvaidi-

no ir rankraščių tradicija, kuri padėjo ne tik išsaugoti praeitų amžių istorinę atmintį, bet ir papročius, tradicijas musulmonų šeimose. Per amžius raštija buvo ir vienintelis LDK totorių religinės kultūros šaltinis.

Totorių istorijos problematika šiuo metu yra ištirta pakankamai išsamiai. Baltarusijos, Lenkijos ir Lietuvos istorikai parašė darbų, aptariančių bendruomenės raidos problemas XIV–XX a. Nemažai darbų parašyta apie totorių raštiją ir kitas kultūros problemas. Tačiau mažai rūpinamasi totorių materialinės kultūros paminklų paieška, jų registracija, saugojimu ir viešinimu.

Vienas iš ypatingų Lietuvos totorių kultūros bruožų yra tas, kad siauro etninio pobūdžio apeigos visada glaudžiai susipina su islamiškomis. Negalime išsivaizduoti jų kultūros be musulmoniškų apeigų – Korano ir maldų skaitymo, išmalbos dalijimo. Šios apeigos sudaro pagrindą suteikiant vardą vestuvinių metu, per laidotuves, mirusiuų dienos paminėjimo metu ir panašiai. Dažniausiai jos buvo atliekamos namų sąlygomis, kviečinių pietų metu. Kiekvienai iš paminėtų apeigų buvo būdingas nusistovėjusios tradicijos charakteris; jų aprašymą surasime grožinėje bei istorinėje–etnografinėje literatūroje, kur yra aprašymų, apibūdinančių totorių gyvenimą.

Per ilgus valstybinio ateizmo metus buitinės ir šeimyninės paskirties apeigos liko beveik nepasikeitusios, prisitaikiusios prie aplinkybių ir išsaugojuisos grynos islamo tradicijos ir simbolikos elementų. Kaip pavyzdį galime pateikti atvejus, kai vienoje arba kitoje vietovėje buvo griaunamos mečetės, o imamus religinėms apeigoms atliliki pradėta kvieсти tiesiog į namus. Visų musulmonų bendru suėjimu tampa ir vadinamieji „suvažiavimai“ arba „musulmonų fiestos“. „Suvažiavimai“ vyksta vasaros metu, pradedant nuo mirusiuų paminėjimo Baltarusijoje. Vidžių miestelio totorių kapinėse (mizare) gegužės 31 d., baigiant mirusiuų paminėjimu rugpjūčio pabaigoje Lietuvoje, Švenčionių totorių kapinėse (mizare). Šiomis dienomis totoriai turi galimybę ne tik pasimelsti prie savo giminių kapų, bet ir glaudžiau pabendrauti vienas su kitu. Tokie suėjimai turi ir didelę socialinę reikšmę. Po maldų ir tradicinės sadogos (vaisių, saldainių bei kitų saldumynų pavidalo išmalbos) išdalijimo totoriai susirenka namuose arba klubuose, kur gali aptarti reikalus, pabendrauti, supažindinti jaunimą ir kartu padėti pamata naujoms totoriškoms šeimoms kurti. Tokiu būdu bendruomenė saugoma nuo asimiliacijos iš vidaus.

Negalime nesutikti su istorikės R. Urazmanovos nuomone, kad „...egzistavo dide-

lis visuomenės sluoksnis, kurio atstovai nelaikė save tikinčiais, tačiau tuo pačiu metu būtinai atlirkavo pagrindines musulmonų apeigas arba tiesiog dalyvavo jų atlirkimo metu“. Čia tyrinėtoja ižvelgia sovietinės, dalinai ir postsovietinės tikrovės fenomeną, kuri vertėtų visapusiškai išnagrinėti. Iš esmės mes susidūrėme su savotišku buitinės ir apeiginės kultūros ilgo egzistavimo ir funkcionavimo reiškiniu, musulmonišku pagal savo formą, bet praradusiu savo religinį turinį. Šis apeiginės kultūros fenomenas jokiui būdu nebylojo apie dvasinį vakuumą pačioje liaudies kultūroje. Iš pirmo žvilgsnio formaliose apeigose rado išsigelbėjimą ir prieglobstį musulmoniško dvasingumo likučiai, tilėjimas, moralės bei religiškumo normos, būdingos totorių bendruomenei. Néra jokios abejonių, kad tai žymiai palengvino ir pagreitino Lietuvos totorių etnokultūrinį atgimimą pastaraisiais dešimtmeciais. Baltarusijos mokslininkų atliki sociologiniai tyrimai rodo, kad 78,8 % respondentų laikosi musulmoniškų apeigų tradicijos. Panašių tyrimų duomenų mes neturime nei Lietuvoje, nei Lenkijoje, tačiau remdamiesi atskirų mokslininkų pastebėjimais, galime kalbėti apie analogišką situaciją.

Ypatingo dėmesio reikalauja pasikeitimai apeiginėje Lietuvos totorių tradicijoje šiuolaikinėmis sąlygomis. Šio pranešimo autorės 2001–2002 metais atliki archeografiniai tyrinėjimai parodė, kad ivyko vestuvinių bei laidotuvių apeigų legalizavimas, kuris plinta vis plačiau. Lietuvos totoriai pradėjo atvirai kalbėti apie savo istorines bei kultūrines tradicijas, kurios nuo seno formavo totorių šeimos gyvenimo būdą. Ir, nors 1970–1990 metais atrodė, kad magija, užkalbėjimai ir panašios tradicijos liko praeityje, dabar atliki tyrimai byloja visai ką kita. Pvz., 78 metų Švenčionių rajono Milkūnų kaimo gyventoja Tanzilija Beganskaja surašo musulmonų kalendorių, kuriame pažymi visas musulmoniškas šventes, taip pat ji moka gydyti nuo išgaščio amuletais (arab. nuschomis).

Reguliarūs šios sritys tyrinėjimai padėtų užfiksuoti ir išsaugoti pamažu nykstantį Lietuvos totorių kultūrinį palikimą.

Per amžius Lietuvos totoriai su didžiule pagarba žiūrėjo į viską, kas turi ryšį su jų materialinės kultūros išraiška. Kiekviename totorių name ant sienos buvo galima pamatyti muchirą (paveikslą su ištraukomis iš Korano). Muchirai galėjo būti ir tapyti, ir išsiuvinėti. Iki 2000 metų ši kultūrinio paveldo dalis buvo mažai ištirta. Pasirodžius lenkų mokslininkų A. Drodzo, M. Dziekanu ir T. Majdos publikacijoms

atsirado galimybė arčiau susipažinti su šia sritimi. Savo knygoje šie mokslininkai pateikė 62 muchirų, saugojamų Lietuvos Respublikos saugyklose bei privačiose kolekcijose, iliustracijas ir aprašymus.

Kalbant apie Lietuvos totorių kultūros ypatumus, negalima neatkreipti dėmesio į jų originaliąjį architektūros tradiciją, kurią galima pamatyti mečečių statybose. Prieš pradėdami kalbėti apie mečečių atsiradimą LDK teritorijoje, padarykime nedidelį ekskursą į mečečių atsiradimo istoriją.

Su islamo atsiradimu VII a. Arabijos pu-siasalyje glaudžiai susijusi ir mečečių istorija. Pagal musulmonų teisę maldą galima atlkti ir po atviru dangumi, namuose, kelyje (išskyrus nešvarias vietas, tokias kaip pirtys, sąvartynai ir t. t.). Vienas iš hadisu skelbia: „Visa žemė yra islamo mečetė“. Nepaisant to, mečetei islamo istorijoje skiriamas svarbus vaidmuo ir didelis dėmesys.

Arabams patinka miestelėnų gyvenimas, jie ima pastatus statyti apgyvendintose teritorijose. Sekant geriausiais Bizantijos ir Persijos architektūros pavyzdžiais, pastatoma daug pilii ir mečečių. Taip VII a. pabaigoje Jeruzalėje pastatytos dvi didelės mečetės: Qubbat as-Sahra (Kupolas ant uolos) ir Mesgīd al-Agsa (Tolimoji mečetė). Spėjama, kad jos buvo pastatytos Bizantijos meistrių. 705 m. Damasko statoma didelė Omejadų mečetė su mozaika, panašia į bizantišką. Tuo pačiu laiku Sirijoje, Egipte, kuriant miestą, padedamas pirmas akmuo ir mečetės statyboms. Plečiantis miestui, mečetės ima atsirasti ne tik miesto centre, bet ir jo mikrorajonuose.

Architekturiniu pavyzdžiu mečetėms statyti tampa pranašo Muchamedo namai Mekoje, o vėliau ir Medinoje. Nedideli pastatai, kvadrato formos pamaldų salė, dengta stogu, ir erdvus kiemas – tai ir buvo pirmosios mečetės. Mečetės skirstomos pagal tris pagrindinius architektūros tipus:

1. Klasikinis – su dengta maldų sale ir erdviu kiemu;
2. Vidurinės Azijos – su aukštais portalais;
3. Osmanų-bizantiečių – su kupolais.

Pagal savo paskirtį mečetes imta dalinti į pagrindines (katedrines) ir nedideles mečetes, tarp jų maldos namus, kurie kartais turėdavo ir kitą paskirtį – juos naudodavo kaip vaistines, mokyklas, mauzoliejus. Pagrindinės dar kitaip vadinamos penktadieninėmis, jose susirinkdavo visa musulmonų parapija, kad galėtų atlkti penktadieninę maldą. Iš čia kileęs dar vienas mečetės pavadinimas – masdžid džamai, t.y. mečetė, surenkanti visus musulmonus. Architektūrinę mečečių istoriją galime atsekti iš daugybės mokslinių darbų. Įdomus yra albumas, skirtas turkų menui, kuris sudarytas, panaudojant kongreso „Seventh International Congress of Turkish Art“, vy-

kusio 1983 m. Varšuvoje, medžiagą.

Mečečių architektūros tipai, bendri ir skirtinti jų bruožai įdomiai buvo pristatyti p. Ugur Belgero pranešime, perskaitytame 2002 m. liepos 1 d. „Arkos“ galerijoje. Paskaitą organizavo Turkijos ambasada Lietuvoje.

Neatskiriamos mečečių dalys yra minbaras, nuo kurio imamai skelbia šventines ir penktadienines chutbas (pamokslus), taip pat michrabas, nurodantis kiblą, tai yra puse, į kurią meldžiasi musulmonai.

Mečečių apipavidalinimas buvo itin kulkus, ant sienų galėjo kabeti muchirai su užrašytais ajatais iš Korano, jos buvo puošiamos mozaika, ant grindų gulėjo kilmái arba milas, paaukoti parapijiečių.

Įdomi yra mečečių atsiradimo istorija LDK teritorijoje. Ji glaudžiai susijusi su Lietuvos totorių istoriniais likimais. Mečetės atsiranda iškart po pirmos atskėlimo į šią teritoriją bangos, tikėtina XV a. pradžioje. Bet šaltiniai, galintys tai patvirtinti, datuojami vienu amžiumi vėliau (Lasosna 1539 m.). Apie mečetes Trakuose, Vilniuje, Keturiadasdešimt Totorių kaime, Prudzianuose, Naugarduke, Gardine, Daubutiškėse, Pleševičiuose, Ostroge, Čechryne rašė anonimino veikalas „Risale-i Tatar-i Leh“ (1558 m.) autorius. Keletas mečečių minima ir P. Čiževskio traktate „Alfurkan tatarski“ (1616 m.). Kitais šaltiniuose, patvirtinančiais mečečių buvimą šioje teritorijoje, laikomi XVII a. trečiojo dešimtmecio turkų istoriko Ibragimo Pečevi raštai ir bažnytinė dokumentacija. Šių raštų ir dokumentų duomenimis XVII a. LDK žemėse būta apie 20 musulmoniškų šventyklų. XVII–XIX a. karai, teritorijos padalijimas ir Lietuvos totorių migracijos lėmė, kad išnykdavo vienos ir atsirasdavo kitos mečetės.

1914 m. buvo 25 mečetės (be Volynės ir Podolės žemių, nes nėra duomenų), 5 iš jų buvo sugriaudos per Pirmąjį pasaulinių karą. Mečečių istorija apžvelgta A. Voronovičiaus, S. Kričinskio darbuose. S. Kričinskis sudarė mečečių, stovėjusių iki 1800 metų, sąrašą. Šis sąrašas nebuvuo nei kritiskai įvertintas, nei peržiūrėtas iki naujų darbų, parašytų XX a. paskutiniame dešimtmetyje, pasirodymo [Bairauskaitė 1996; Grygaitis 1987; Meczety i cementarze Tatarów polsko-litewskich 1999; Tyszkiewicz 1989; Lakotka 1994].

Lietuvos totoriai mečečių statybai naujojo medži. Tik XX a. antroje pusėje imta statyti ir akmeninius pastatus (mečetės Minske ir Kaune). Galima išskirti keturis architektūrinius mečečių tipus pagal formą ir stogų struktūrą:

1. kvadratinis arba stačiakampis pastatas su dvišlaičiu stogu – Trakų, Lukiškių iki 1866 m., Keturiadasdešimt Totorių k. mečetės;
2. stačiakampis pastatas su keturšla-

icių stogu ir ilgesniu viršumi – Lovčicų, Osmolovo mečetės;

3. šis tipas atsiranda XIX a. su aukštesniu minaretu, esančiu frontalioje pastato dalyje. Keturšlaitis stogas su ketera – Miro, Klecko, Liachovičių, Vidžių mečetės;

4. pastatas su dvišlaičiu arba trišlaičiu stogu ir nedideliu minaretu ant viršaus. Pagal formą panašus į bažnyčias – Lukškių po 1867 m., Raižių, Uzdos, Nekrašiūnų mečetės.

Paminėsime dar keletą Lietuvos totorių mečetėms būdingų bruožų. Visų pirma, maldos salė dalijama į dvi dalis: viena skirta moterims, kita – vyrams. Patalpa galėjo būti padalyta arba skersai, arba išilgai. Įdomu, kad skersinis padalijimas būdingas mečetėms, esančioms Baltarusijos teritorijoje, o išilginis – mečetėms Lietuvoje. Antras ypatumas – tai du įėjimai į mečetę: į moterų ir vyru puses. Trečia, mečetėje esama suolų seniemis žmonėms melstis (tiems, kurie negalėjo atlkti namazo sėdėdami ant grindų).

Pirmais ir trečio tipo atitinkmenų turėjo ir Kazanės totoriai. Šalia mečečių būta ir kapinių (mizarų). Kiekvienos mečetės istorija yra ypatinga. Lietuvoje šiuo metu veikia keturios mečetės: Keturiadasdešimt Totorių kaime, Raižiuose, Nemėžyje bei Kaune. Lukškių mečetė sugriauta 1968 metais, o jos vietoje pastatytas VU Fizikos ir chemijos institutas. Lietuvos totorių bendruomenė deda visas pastangas Vilniaus mečetei atstatyti, nes mečetės konsoliduojantis vaidmuo yra itin svarbus.

Šioje apžvalgoje neminėtos vestuviai, laidotuviai, vardo suteikimo ir įbrolystės apeigos, nelietėme tradicinės totorių virtutes.

Lietuvos totoriai per 600 metų gyvavimo laiką sugebėjo išlaikyti savo kultūros ypatumus. Šios kultūros elementai visą tą laiką buvo bendros Lietuvos kultūros neatskiriamos dalis. Kultūros gyvavimas daugiakultūrėje aplinkoje ne tik praturtina bendruomenės kultūrą iš vidaus, bet ir pati kultūra tampa šaltiniu kitoms kultūroms. Būtų džiugu, kad ir dabartinė karta bei ateinančios kartos sugebėtų tapti savo protėvių tradicijas.

Lithuanian Tatars culture and its importance Summary

Lithuanian Tatars through 600 years of their being kept cultural peculiarities.

The elements of their culture all these years were inherent part of Lithuanian culture.

The existing of culture in multicultural surrounding enriches the culture of community not only inside it, but also becomes the source for other cultures.

It would be wonderful that present and future generations carry on the tradition of their forefathers.

A T S I M I N I M A I

MOTIEJUS CHALECKAS

Pabaiga, pradžia LT Nr.6-8 (136-139)

Tomo Chalecko šeima

Sūnus Tomas vedė Feliciją Bairauskaitę iš Trakininkų kaimo. Ūkininkavo motinos prižiūrimame vienkiemije Adamonių kaime. Buvo drąsus ir ryžtingas vyras. Nusprendės uždirbtį gyvenimui buvo emigravęs ir dirbo Argentinoje. Atvykės atostogų į Lietuvą, sugrįžti už Atlanto nebegalejo dėl Europoje prasidėjusio karo. Mėgo bendrauti su jaunimu. Pasakodavo apie savo jaunystę ir išpūdžius iš kelionės už Atlanto. Mus, vaikus, išmokė gaminti paukščiams inkilus, švilpynes iš karklo, akmenų laidynes. Dėl to kaimo liežuvautojai pašiepdavo, kad „amerikonas“ suvaikėjęs. Likus mums be tėvo, išmokė dirbtį kai kuriuos ūkio darbus, suremontuoti darbo įrankius, prižiūrėti gyvulius. Amžiuž baigė uošvių sodyboje. Šeimoje buvo dukra ir trys sūnūs: Lionė, Aleksandras, Kostas ir Jonas.

Vyriausias sūnus Aleksandras vedė Zofiją Bagdanavičiūtę iš Alytaus rajono Bazorų kaimo. Gyveno Alytuje su dukromis Rosana ir Jolanta. Aleksandras turėjo kalbos sutrikimų, dėl to labai sielojosi, mirė tragiskai. Mirusi ir žmona Zofija, abu palaidoti Raižių kapinėse.

Antras sūnus Kostas vedė Marytę Ridzvanavičiūtę iš Alytaus rajono Krokielaukio seniūnijos. Gyvena Butrimonių miestelyje. Užaugino sūnų Kostą.

Jauniausias sūnus Jonas vedė Liubą Dzenajevičiūtę iš Varėnos, ten ir gyvena. Užaugino tris sūnus: Tomą, Romą ir Artūrą.

Vienintelė šeimoje dukrelė Lionė ištiekėjusi už Ipolito Makulavičiaus, Alytaus apskrities tutorių bendruomenės pirmininko, buvusio ilgamečio Raižių mečetės imamo Danieliaus Makulavičiaus sūnaus. Užaugino du sūnus: Rolandą ir Albertą. Vyriausias sūnus Danielius mirės.

Jono ir Zofijos Chaleckų išvardintų palikuonių giminystės ryšiai parodyti lentelėje.

Samunis-Samuniova

Senelė iš mamos pusės Tenzilė Chaleckenė-Asanavičiūtė, vadinama „Samuniova“ (1875–1974) gimė ir augo Krokielaukio apylinkėje. Šeimoje buvo trys seserys – Almyra, Tenzilė, Felicia ir trys broliai. Dviejų brolių likimai

Nuotraukoje Adamonių kavalieriai ir svečiai apie 1930 m.: priekyje dešinėje Jonas Chaleckas, viduryje Adomas Chaleckas, kairėje Jakūbas Jablonskas, antroje eilėje Baranauskų šeimos atžalos.

nežinomi – jie jauni išvažiavo uždarbiautį Ameriką ir dingo be žinios.

Senelės brolis Aleksandras Asanavičius su žmona Marija (Marinė) amžiu pragyveno Eičiūnų kaime. Ūkyje buvo daug žemės, šeimai vadovavo žmona Marija. Šeimininkė buvo valdinga ir reikli vaikams ir samdiniam. Užaugino tris dukras – Rožę, Eleną ir Zofiją bei tris sūnus – Miką, Motiejų ir Kostą. Vyriausioji dukra Rožė ištakėjo už Jono Jakubausko, gavo iš tėvų žemės ir ūkininkavo Eičiūnų kaime. Elena (Helia) netekėjusi pragyveno motinos ūkyje. Mokėjo daug pasakų, padavimų religine tematika ir su didele įtaiga mokėjo pasakoti apie vaikystėje patirtą stuburo traumą. Tėvų susitarimu Zofija ištakinta už netolimo giminaičio Samuelio (Šimo) Chalecko iš Adamonių kaimo. Čia susispynė dviejų gimininguų genealoginių medžių šakos. Mikas ir Motiejus Asanavičiai ūkinikavo Eičiūnų kaime. Vyrai mėgo savimi pasipuikuoti, pasigirti laimėjimais meilės ir kituose reikalauose, o vyresnysis – ištaurelė pakilnoti. Per tremtį jų šeimos buvo išvežtos į Sibirą, amžiu baigė gimtinėje. Sūnus Kostas dar būdamas jaunas nuskendo.

Sesuo Almyra Rajeckienė gyveno Butrimonių miestelyje ir dažė audinius nuosavoje dažykloje. Baigusi verslą, su seserimi Tenzile nusipirko ūkį Adamonių kaime ir pragyveno ten iki mir-

ties. Padėjo seseriai šeimininkauti, auklėti vaikus ir vaikaičius.

Sesuo Felicija ištakėjo už Adomo Jakubausko iš Alytaus rajono Žadiškių kaimo. Adomas Jakubauskas buvo didžiažemis, turėjo didelį vaismedžių sodą, nuosavą spygliuočių mišką. Turtingas nebuvo, nes neturėjo laiko ūkininkauti. Medžiojo laukinius paukščius, žvėris, blaškėsi jaunystės svajonėse. Užaugino tris sūnus – Juozą, Joną, Stepą ir dukrą Ziūnę.

Senelis Samuelis (Samunis) Chaleckas ir broliai Aleksandras bei Bekiras gimė Adamonių kaime. Vedė Samuelis ūkininkavo nupirktoje iš Motiejaus Baranausko žemėje. Pradžioje gyveno buvusio šeimininko pastatuose, vėliau šalia pasistatė nuosavus. Samuelis ir Bekiras gimtinėje pragyveno visą savo amžių, o Aleksandras gyvenimą užbaigė Nemėžio kaime. Ten užaugino ir ištakino dvi dukras: Aišą Vilčinskają ir Mariją Šabanovič. Brolis Bekiras ūkininkavo kaimynystėje, kitoje Akilnos upelio pusėje. Užaugino dukrą Feliciją, kurios šeimoje užaugo dvi dukros – Marytę ir Elena bei sūnus Tomas.

Samuelio (Samunio) ir Tenzilės Chaleckų šeimoje užaugo trys dukros – Rožę, Marija ir Zosę bei sūnus Samuelis (Šimas). Senelis anksti mirė, todėl ūkį tvarkė senelė Tenzilė su samdiniais. Ūkyje laikė gyvulius, paukščius, augino

Jono ir Zofijos Chaleckų palikuonių lentelė

Seneliai	Vaikai ir jų šeimos	Vaikaičiai ir jų šeimos	Provaikaičiai
Jonas, Zofija Chaleckai	Marytė, Stepas Jablonskai	Vaikų neturėjo	
	Fėlė, Juozas Baranauskai	Rožė, Stepas Bazaravičiai	Zofija, Marytė, Zina
		Elena, Jonas Abunevičiai	Liusė, Tamara, Adomas, Juozas
		Jonas Baranauskas	Vaikų neturėjo
	Elžbieta, Leonas Bazarauskai	Zofija, Juozas Jablonskai	Vaikų neturėjo
		Rozalija, Juozas Asanavičiai	Vilija, Sonė, Jonas
		Marytė, Mikas Chaleckai	Romas, Jonas
		Stepas, Marytė Bazarauskai	Eugenijus
		Leonas, Elena Bazarauskai	Romas
	Marija, Jonas Chaleckai	Motiejus, Dženeta Chaleckai	Valdemaras, Raimondas
		Tomas, Liuda Chaleckai	Konstantinas
		Stepas Chaleckas	Vaikų neturėjo
	Adomas, Felicija Chaleckai	Jonas, Marytė Chaleckai	Rimantas, Ernestas
		Aleksas Chaleckas	Vaikų neturėjo
		Zofija, Juozas Chaleckai	Milė, Algis, Rolandas
		Borisas, Tamara Chaleckai	Lilė, Genadijus
		Elena, Danius Šagunėvičiai	Rimantas, Donatas
	Tomas, Felicija Chaleckai	Aleksandras, Zofija Chaleckai	Rosana, Jolanta
		Kostas, Marytė Chaleckai	Kostas
		Lionė, Ipolitas Makulavičiai	Danielius, Rolandas, Albertas
		Jonas, Liuba Chaleckai	Tomas, Romas, Artūras

Samuelio ir Tenzilės Chaleckų palikuonių lentelė

Seneliai	Vaikai ir jų šeimos	Vaikaičiai ir jų šeimos	Provaikaičiai
Samuelis ir Tenzilė Chaleckai	Rožė, Suleimanas Bazarauskai	Vaikų neturėjo	
	Marytė, Jonas Chaleckai	Motiejus, Dženeta Chaleckai	Valdemaras, Raimondas
		Tomas, Liuda Chaleckai	Konstantinas
		Stepas Chaleckas	Vaikų neturėjo
	Marytė, Stepas Chaleckai	Zofija, Aleksandras Aleksandravičiai	Aleksandras, Elena, Dženeta
		Jonas, Zofija Chaleckai	Vaikų neturėjo
		Stepas, Taira Chaleckai	Diana, Tania
	Zosė, Juozas Cholevinskai	Marytė, Juozas Grigoniai	Virginija, Daiva
		Stasė, Petras Jakevičiai	Ilona
		Janė, Kazimiras Stefanovskiai	Vaikų neturėjo
		Vanda, Jeronimas Radzvilavičiai	Jurga, Jolanta
		Onutė, Valerijus Tatarincevai	Diana
		Aldona Cholevinskaitė	Eglė

daržoves, turėjo didelį sodą. Mokėjo dažyti austus audinius, vilnonius ir milo drabužius. Senelė buvo jautrios sielos, sielojos i dėl sesers Felės šeimyninio gyvenimo, rūpinosi vieniša seserimi Almyra, savo vaikais ir labai mylėjo vaikaičius. Užjautė mus, apkrautus ūkio darbais. Gailėjo manęs ir stebėjosi, už

kokias bausmes aš pėdinu 8 km į mo-kyklą ir atgal. Gal todėl taip manė, kad pati buvo menko išsilavinimo ir nevertingo mokymosi reikšmės.

Samuelio Chalecko šeima

Senelių sūnus Samuelis, visų vadina- mas Šimu, vedė netolimą giminaitę

Zofiją Asanavičiūtę iš Eičiūnų kaimo. Dėl kilmingos praeities ir sustiprėjusių giminystės ryšių tėvų šeimos artimai draugavo. Bairamo švenčių proga vieni pas kitus svečiuodavosi, dalydavosi ūkių pasiekimais ir patarimais. O patarimų jaunam giminaičiui labai reikėjo. Tėvas

buvo miręs ir jis buvo vienintelis sūnus šeimoje, todėl pradėjo ūkininkauti. Darbų buvo daug, teko prisijungti moterims ir samdiniams. Didžiulis vyriškų darbų krūvis teko vyriausiai seseriai Rožei ir jaunai žmonai, kuriai ūkio darbai nepatiko. Kildavo nepasitenkinimas dėl hierarchijos šeimoje. Santykius sušvelnino atsiradęs naujagimis, mylimiausias vaikaitis, brolvaikis ir vienintelis sūnus – turto paveldėtojas Stepukas. Šeimininkui geriau sekėsi meistrauti. Dar vaikystėje padarydavo karvelidžių, pačiūžų ar slidžių. Subrendės tarnavo dragūnų pulko savanoriu. Po tarnybos eksperimentavo su vaismedžiais, remontavo savo ūkio techniką, su vėjo varomais prietaisais pasigamindavo elektrą, pagaudavo radijo bangas iš užsienio. Vakarais kaimo smalsuoliai rinkdavosi pasiklausyti paskutinių radijo žinių iš viso pasaulio.

Minėtasis Stepukas išsimokslino, atitarnavo kariuomenėje, vedė Tairą Boguševičių, totorę iš Baltarusijos. Užaugino dvi dukras: Dianą ir Tanę. Palaidojo tėvus, pats su žmona apsigyveno Grigiškėse.

Rožės Bazarauskienės šeima

Vyriausioji dukra Rožė ilgai gyveno su motina ir brolio Samuelio šeima Adamonių kaime. Buvo ištekėjusi už pagyvenusio našlio Suleimano Bazarausko iš Bazorų kaimo. Ten kurį laiką ir gyveno, vaikų neturėjo. Paliegiusiam vyrui mirus persikėlė gyventi pas broli ir jo šeimoje gyveno iki mirties.

Marijos Chaleckienės šeima

Vidurinioji dukra Marija ištekėjė už kaimyno Jono Chalecko. Apie tai jau rašiau. Ištekėjusi antrą kartą už Stepo Chalecko, pagimdė ir užaugino dukrą Zofiją ir sūnų Joną. Ilgą laiką gyveno Adamonių kaime, o mirė abu išsigytoje

sodyboje Raižių kaime. Atsitiktinai taip sutapo, kad tai buvo pirmojo vyro dėdės ir pusbrolio sodyba.

Dukra Zofija ištekėjo už Aleksandro Aleksandravičiaus iš Nemėžio kaimo, kur ir dabar gyvena. Užaugino sūnų Aleksandrą ir dukras Eleną ir Dženetą.

Sūnus Jonas vedė našlę Zofiją Akulavičienę iš Alytaus, kur ir gyvena. Savo vaikų neturi.

Zosės Cholevinskienės šeima

Jauniausioji duktė Zosė ištekėjė už tėvų ūkyje dirbusio Juozo Cholevinsko. Šeimos paremti žemės sklypu, išskirė Trakininkų kaime. Po ižadų priėmė katalikų tikėjimą, vėliau Zosė tapo daugiavaikė motina. Gabus naujasis šeimininkas iš gauto žemės režio padarė pavyzdingą ūkį ir užaugino pulką dukterų: Marytę, Stasę, Jane, Vandą, Onutę ir Aldutę. Abu tėvai mirė. Dabar priskaičiuojama 17 šios šeimos vaikaičių ir provaikaičių, išsibarščiusiu po visą Lietuvą.

Samuelio ir Tenzilės Chaleckų palikuonių giminystės ryšiai lentelėje.

Abrahamas Chaleckas

Abrahamas Chaleckas („Abramuška“) – labai tolima giminė, todėl neįtrauktas į senelių giminės genealoginių medžių. Tai labai įdomi asmenybė, Adamonių kaimo Juozo Chalecko („Cipū“) jauniausias sūnus. Iš mažens buvo nepaklusnus ir nevaldomas, buvo baudžiamas, bet nepadėjo. Gabumų turėjo, savarankiškai išmoko rašyti, skaičiuoti ir amatų. Nors tėvai turėjo žemės, sodybą, bet Abrahamo tas nedominio. Jis nenorėjo dirbti žemės, pageidavo dirbti laisvesni ir konkretesni darbų. Abrahamas nemokėjo veidmainiauti, buvo atlapaširdis. Kartais buvo sunku nuspėti jo poelgis. Kartais buvo išjuokiamas, buvo tyčiojamasi iš jo. Kartą iš kito kaimo sugijo apdažytu veidu ir surištomis

rankomis už nugaras. Jam neegzistavo atstumai. Vieną dieną jis Butrimonyse (už 8 km.), kitą – jau Krokialaukyje (už 30 km), o po savaitės jau Kaišiadoryse (už 60 km). Keliaudavo pėsčiomis, kartais dviračiu. Pasiūstas atnešti vandens iš šulinio Abrahamas grįždavo į namus po savaitės iš Vilniaus. Greitai prisitaikydavo prie aplinkos – visuomet rasdavo išeiti, laikiną darbą ir draugų vienmincių. Vėliau kasdavo kaimo šulinius: gamino betoninius rentinius, kasė duobes, leido rentinius ir darė šulinio vandens apsaugos ir kitus darbus. Kai reikėdavo užfiksoti kokį įvykį, Abrahamas fotografavo mėgejišku aparatu. Lietuvoje nebuvo kai kurių prekių. Tuomet „Abramuška“ jas pristatydavo iš tuometinės Lenkijos užimto Vilnijos krašto, eidamas tik jam žinomais keliais. Pakeliavęs ir sugrižęs į kaimą pasakodavo naujienas, pasiūlydavo prekių kaimiečiams, vaikus pamokydavo įvairiausią gudrybių. Vėliau surimtėjo, vedė Eleną Ramanauskaitę, augino dvi dukras: Felę ir Sonę. Dėl aktyvaus ir judraus charakterio šeimoje ilgai neištvertė ir išsiskyrė. Dirbo įvairius ūkinius statybinius darbus, gamino betoninius, o vėliau teracinius kapų paminklus. Kurį laiką dirbo Tadaravos malūne už Kruonio miestelio. Susipažinės su vietine lenkaite susituokė. Gyveno Antakalnio ir Stravininkų kaimuose Kaišiadorių rajone. Gyvenimą baigė Nemėžio kaime. Ten su šeima pasistatė plytinį gyvenamajį namą, užaugino du sūnūs: Stepą ir Juozą. Sulaukęs vaikaičių iš abiejų sūnų, mirė. Palaidotas netoli savo mūrinio namo Nemėžio totorių kapinaitėse.

P. S. Didžiai dėkingas Zofijai Jablonskienėi-Bazarauskaitėi už suteiktą naudingą informaciją apie senesnius Adamonių kaimo gyventojus ir mūsų senelių artimuosius.

Prisiminimai apie tėvą Ramazaną Krinicką

GEORGIJUS KRINICKAS

Mūsų šeima labai dėkinga kaimynei kultūrologei Reginai Mečienei, kuri aukodama savo asmeninį laiką nuolat renka informaciją apie dailininkus ir neleidžia, kad tai nugrimztų užmarštin. Jei ne jos atkaklumas, nuolatinis raginimas sutvarkyti tėcio archyvus, paveikslus, rašyti prisiminimus, turbūt taip ir neprisiuboštume. Daug kalbėta apie tėtį kaip dailininką, grafiką, scenografią, o aš noriu prisiminti jį kaip šeimos ramstį, TĖVĄ.

Sunkus tarpais buvo jo gyvenimas, daug sukrėtimų jam teko išgyventi, bet

visuomet jis buvo garbingas ir teisingas. Buvo kilęs iš kilmės giminės, kuri į Lietuvą atvyko pakvetus Vytautui Didžiajam totorius asmeninei apsaugai. Per visą Krinickų giminės gyvavimo laikotarpių nė karto nebuvo sutepta juo garbinga pavarde.

Tėvelio gyvenimas, sakyciai, buvo suskirstytas į keletą ryškių periodų.

Gimė Kaune 1904 m. gegužės 1 d. Buvo jauniausias šeimoje, turėjo vyresnius 3 brolius ir 2 seseris. Augo Kaune, Donelaičio gatvėje priešais Viešąją biblioteką, pulkininko Juozo Krinicko šeimoje.

Broliai Jonas, Kostas, Aleksandras, seserys Elena ir Sofija mokėsi gimnazijoje. Sesuo Sofija gimnaziją baigė aukso medaliu, vėliau studijavo Maskvoje filosofiją. Nuo vaikystės Ramazanas buvo judrus, linksmas, linkęs kręsti išdaigas. Tai buvo laiminga vaikystė. Sunkumai prasidėjo per Pirmąjį pasaulinį karą. Šeima kaip ir daugelis inteligenčių išvyko į Rusiją. Atėjo revoliucija, prasidėjo badas, artimųjų netektis. Tėvas Juozas Krinickas mirė ir palaidotas Maskvoje. Mirė sesuo, mama. Tėtis prisimena, kaip dar iš vakaro stodavo į eilę duonos pirkti,

o ryte gaudavo tik machorkės (tabokos). Susirgo vidurių šiltine, kaip nepagydoma ligoni paguldė ligoninės koridoriuje, nuo bado gavo skrandžio opą, neteko dantų. Visa tai išgyvenės sugebėjo atsistoti ant kojų, išstojo Maskvoje į garsiąją Stroganova meno mokyklą, pradėjo piešti.

1926 m. su broliais grįžo į Lietuvą (kadangi įrodė, kad turi nekilnojamomo turto). Išstojo į Kauno meno mokyklą, sėkmingai mokėsi, vėliau perėjo mokytis į prof. Mstislavo Dobužinskio privačią studiją. Čia mokėsi gabus jaunimas. Vėliau jie tapo puikiais dailininkais: J. Penčyla, V. Petravičius, J. Bulaka, A. Kulakauskas, P. Tarabilda. 1929 m. tėtis nupiešė dekoracijų ir kostiumų eskizus Dikenso spektakliui „Svirplys ant pečiaus“ Kauno vasaros teatre. Vaидino M. Čechovas ir Solovjova.

Garsus dailininkas M. Dobužinskis nutapė mano tėvo portretą ir užrašė: „Moemу верному ученику, 1936 г.“ (Ištekimam mano mokinui, 1936 m.).

Grižęs į Lietuvą su broliais tėvas Savanorių prospektے pasistatė namą, kuriame rinkdavosi dailininkai, meno pasaulio žmonės. Taip pat aktyviai jis prisidėjo prie Kauno mečetės statybos. Dalyvavo įvairiose parodose, o 1936 m. surengė asmeninę parodą.

Tėvas labai mylėjo Lietuvą, visada pabrėždavo, kad jis yra Lietuvos totorius. Keletą kartų su dviračiu buvo nuvykęs į Palangą. Tais laikais į Tiškevičiaus rūmus buvo galima patekti tik su asmeniniais leidimais. Turėjo. Su dailininku Šaliomu plaukė baidarėmis Nevezio upe, Nemunu iki Rusnės, nors žemupys priklausė vokiečiams. Su profesoriaus M. Dobužinskio sūnumi Dodiku aplankė visas Panemunės pilis. Su dailininku Šaliomu restauravo ne vieną bažnyčią, visuomet pabrėždavo, kaip gerai priimdavo klebonai, vaišindavo, nekreipdami dėmesio į tai, kad jis buvo kitatikis. Tik vienas klebonas pasibaisėjo, kad kitatikiai piešia šventą paveikslą. Taip Ramazanas Krinickas subrendo kaip dailininkas. Pradėjo dirbtį dailininku dekoratoriumi Kauno valstybiniam operos ir baletu teatre, Jaunojo žiūrovo teatre. Šis laikotarpis buvo vienas iš kūrybingiausių tėvo gyvenime.

Tėvas aktyviai bendravo su visuomenė. Pas mus apsilankydavo dailininkas Liudas Trukys su žmona, dailininkas Mstislavo Dobužinskio sūnus Vsevolodas, dainininkas ir režisierius Rostislavas Andrejevas ir daugelis kitų. Prisimenu, 1943 m. namuose buvo švenčiamas kažkoks jubiliejus. Pobūvio svečiai buvo apdovanoti meniškais, pagamintais

autoriniais medaliais, kiekvienam buvo dedikuotas eileraštis. Okupacijos metais vokiečiai leido teatre dirbtį rusų belaisviams dailininkams. Atsivesdavo juos ir į namus. Dailininkas Šominas (vėliau Peterburgo profesorius) nupiešė mano ir sesers portretus. Aktyvus tėvo kaip dailininko gyvenimas truko iki 1954 m.

Po to tėvą ištiko infarktas, teko keisti gyvenimo būdą. Pasikeitus santvarkai, buvo išskelti ultimatyvūs reikalavimai tapybos darbams.

Po karo teatras išsigijo sunkvežimiu ir darbuotojai turėjo galimybę važinėti į žvejybą. Tėtis buvo aistringas žvejys ir gamtos mylėtojas. Kiek prisimenu, teatre aistringiausiai žvejai buvo režisierius Kupstas, Vyšniauskas ir kiti. Tėtis mylėjo Lietuvą ir grožėjos ja, tapydavo gamtą akvarele, tempera, anglim ir tušu. Jis išmokė mylēti mūsų kraštą ir mane. Su dviračiais nuolat važiuodavome žvejoti. Būdavo, sako: sustok, pažiūrek, kaip čia gražu.

Tėvo gyvenimą sudarė kūryba, vaikai, daržas, sodas, gėlės, bendravimas su draugais, bendraminčiais. Žaidė šachmatais su P. Maresjevu ir su tutoriais J. Dzienajevičiumi, docentu R. Makavecku. Pas mus lankydavosi dailininkai D. Tarabildienė, A. Žmuidzinavičius, V. Šleivytė, kaimynė Geniušienė, seni dvarininkai Vyšniauskai, prof. A. Novodvorskis, režisierius Kupstas, aktorius Laucius, lankësi ižymus tutorius Tugan-Baranovskij, tutorė Tamaras Juškevičienė, artimas draugas gydytojas Kestutis Šimkus, kompozitorius V. Kupeciūnas. Tėvai nueidavo pas akademiką Z. Januškevičių, kuris labai mègdavo svečiams dainuoti, turėjo gražų balsą.

Kad išlaikytų šeimą, tėvai užsiėmė sodininkyste, gėlininkyste, selekcija. Apie pasiekus rezultatus labai teigiai atsiliepė prof. T. Ivanauskas, prof. N. Noskovas, P. Maresjevas, spauda. „Kauno tiesoje“ rašė: „Tokiu išaugintu ir retu geliu niekas nematė geriausiuose Europos gelynuose“. Tėvai nuolat nemokamai aprūpindavo gélémis įvairias istaigas, miesto aikštës. Už jas gavo daug padékos raštų. Kad išsaugotų augalus, žiemą kūrendavo 4 šiltnamų krosnis, sukūrendavo apie 30 kubų malkų. Sunku išsivaizduoti, kaip dirbdamas tokį sunkų fizinių darbą dar sugebėjo piešti. Juk jei smuikininkas kasdien negroja 4 valandų, jis jau nebe smuikininkas, o tėvas po sunkaus darbo piešė, ir puikiai piešė.

Tėvas labai mylėjo mamą. Būdavo, ruošiamės žvejybai. Vakare jau viskas sutvarkyta, ryte atsikeliam ir tėtis sako: „Bus karšta, žmonai darže bus sunku, reikia jai padėti – nevažiuojam“. Pir-

miausia buvo pareiga, meilė žmonai, vaikams, o vėliau kūryba – kai turėdavo laiko, o jo visuomet buvo maža. Kai mes augome (su seserimi esame dyvunukai), tėtis visada žaisdavo su mumis, rasdavo laiko įvairiems užsiemimams, negailėdavo mums gerų žodžių.

Kai gimė anūkė Evelina, visada kas vakarą lygindavo jai vystyklus, be galio ją mylėjo, mokė ją piešti, bendravo su ja, krësdavo įvairius juokus. Tai, kad jai dabar sekasi dabartiniame darbe, nemažas yra ir senelio nuopelnas.

Namuose, kiek pamenu, tėvo nematėme surūgusio, piko. Visada linksmas, aštrialežuvis, mokėjo daugybę kalambarų, neleisdavo ir kitam nusiminti. Buvo pasaulietiškų pažiūrų.

Buvo ir neramų laikų. Konfiskavo 10 000 kvadratinį metrų sodą, konfiskavo tėvų namus, žemę, ištremė žmonos seserį į Sibirą, neoficialiai sužinojome, kad tremis ir mus. Ištremta ir kaimynų Skaisgirių šeima su mano draugu Antanu. Ruošiamės, perkame veltinius, kirvi, pjūklą ir kt. Tėvų nuolat kviečia ir tardo KGB: kur broliai (vienas išvykęs į Ameriką, kitas Lenkijoje, dar vienas prie Belomorkanalо žuvo), kada išvyko, kur mirė, kas ateidavo į svečius per karą. Konfiskavo dar 2000 kvadratinį metrų sodo. Per visą tarybinį laikotarpį nuskriaudė per įvairias nacionalizacijas aštuonis kartus. Netekė žemės, netekome ir pajamų šaltinio iš žemės. Invalidumo pensija buvo maža, prasidėjo sunkios dailininko darbo stažo paieškos ir t. t. Tėtis nepasidavė: ten, kur jis – gera nuotaika.

Deja, sunki liga prikaustė tėtį prie lovos. Negaliu surasti žodžių išreikšti padéką savo žmonai Aldonai, su kurios nenuilstama ir nuoširdžia pagalba sugebėjome tėciui, atvežtam su neštuais iš ligoninės, išgydyti pragulas, išmokyti jį vėl stoti ant kojų, sédeti, išmokyti patį valgyti. Taip abieju pastangomis mes sugebėjome pratęsti tėvo gyvenimą trimis metais. Tėtis ir sunkiai sirgdamas neprarado optimizmo, nesiskundė skausmais, kiek galima stengėsi būti kuo mažesne našta... Sergantį jį lankydavo draugai Petras Maresjevas, dailininkė V. Šleivytė, J. ir M. Dzienajevičiai, T. Juškevičienė ir daugelis kitų. Mano darbovietės Kauno audinių vyr. inžinierius Adomas Vaidakavičius parūpindavo reikiamų vaistų, leido dirbtį laisvu grafiku.

Nerašau apie tėtį kaip dailininką, visada prisimenu jį kaip Žmogų. Iki šiol negaliu nuspriesti, kas jis buvo pirmiausia – TĒVAS, vyras ar dailininkas.

Gal suvienodinti visko negalima, jis buvo ŽMOGUS.

Gerbiamieji tautiečiai!

Malonai kviečiame Jus į Totorių kultūros dienas, skirtas Visagino totorių bendruomenės 15-os metų jubiliejui!

Programa:

Birželio 1 d. Artistų iš Tatarstano, kolektyvo „Miras“ ir sekmadieninės mokyklos vaikų koncertai.
Pradžia – 18.00 val. Visagino kultūros centro „Banga“ salėje.

Birželio 2 d. – Sabantujus (Zarasų r. Tilžės kaime)
Pradžia – 10.30 val.

Prašome pranešti apie dalyvavimą iki gegužės 27 d.
Viešbučio kaina – 15-20 eurų.

Pagarbiai,

Visagino totorių bendruomenės pirmininkė Zilia Karimova

Kontaktai: Tel. +370 685 24017; El.p. karim62@yandex.ru

Nuoširdžiai sveikiname
Liuciją Kalkauskiene

su garbingu 50 metų jubiliejumi!

Linkime geros sveikatos, nuotaikos ir santarvės šeimoje, laimės asmeniniame gyvenime bei aktyvios visuomeninės veiklos bendruomenėje!

Kauno apskrities totorių bendruomenė

Naujametinė vakaronė Kaune – šventė suaugusiems ir vaikams

JOLANTA ZINKUVIENĖ

Sausio 8 d. Kauno įvairių tautų kultūrų centre susirinko Kauno apskrities totorių bendruomenės nariai pažymėti Naujujų 2012 metų.

Susirinkusiuosius pasveikino bendruomenės pirmininkas Kęstutis Šafranavičius. Visos bendruomenės vardu su garbingu ir solidžiu jubiliejumi – 80-mečiu – jis pasveikino bendruomenės narį Danielių Bagdanavičių. Pirmininkas pateikė praėjusių metų ataskaitą ir apžvelgė numatomus ateinančių metų renginius. I svečius kauniečių pasveikinti su Naujaisiais metais atvyko garbus svečias Lietuvos totorių bendruomenės sąjungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas.

Po trumpų kalbų smuiku griežė Pijus Liubinskas, malonių romantiškų nuotakų sukūrė dainininkė Rima Kazėnienė.

Laikraščio „Lietuvos toatoriai“ vyriausasis redaktorius ir G. Deržavino rusų literatūros klubo pirmininkas Galimas Sitdykovas pasveikino poną Rimą su literatūrinės kūrybos pradžia – priešpaskutiniame mūsų laikraščio „Lietuvos toatoriai“ numeryje (134–135) rusų kalba išspaisdinta Rimos poezija ir apysaka. R. Kazėnienė yra G. Deržavino rusų literatūros klubo narė, klubo valdybos sekretoriė, pernai birželio mėnesį išstojo į Tarptautinę rašytojų ir publicistų asociaciją.

Po neilgo koncerto šurmulių sukelė visų laukiamas Kalėdų senelis. Jis išjudo ne tik vaikus, bet ir tévelius – jiems kartu su vaikais teko ir deklamuoti, ir dainuoti, ir vaidinti. Na, o svarbiausia vaikams – dovanėlės.

Po to visi vaišinosi, bendravo.

Nuoširdžiai sveikiname
Rozaliją Jakubauskiene

su 50 metų jubiliejumi!

Tegul šypsena ir gera nuotaika Jums ir toliau būna kelrode žvaigžde bendraujant su žmonėmis. Linkime Jums santarvės šeimoje, sveikatos bei sėkmės darbe!

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga
Laikraščio „Lietuvos toatoriai“ redakcija

Gerbiamoji

Rima KAZĖNIE
– ACHMETOVA

Sveikiname Jus su garbingu
jubiliejumi!

Jūsų įvairiapusiški talentai, aktyvi gyvenimo pozicija mus džiugina ir palaiko mūsų įsitikinimą, jog Jūs visada mus stebinsite savo įvairiapusiškais grožio siekimais, nukreiptais į tautinio identiteto išsaugojimą, literatūrinę kūrybą.

Linkime Jums stiprios sveikatos, pavasarinės nuotaikos ir daug daug džiugų ir laimingų dienų!

Kauno apskrities totorių bendruomenė

Sveikiname

Liucijaną
Milkamanovičių

su gražiu 80 metų jubiliejumi!
Jūsų prasmingas gyvenimo kelias, nuoširdus noras tarnauti savo tautai vertas didžiausios pagarbos. Sveikatos Jums ir ilgų gyvenimo metų, santarvės šeimoje bei artimujų meilės!

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga
Laikraščio „Lietuvos toatoriai“ redakcija

Lietuvos Totoriai

Leidžiamas nuo 1995 m. sausio mėn.

ISSN 1822–2072

Adresas:

R. Kalantos g. 10–17,
LT-52498 Kaunas

El. paštas: jonridz@ktu.lt
www.tbn.lt

Autorių ir redakcijos nuomonės gali nesutapti.

Steigėjai: Romualdas Makaveckas, Galimas Sitdykovas, Adas Jakubauskas

Leidėjas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Vyriausasis redaktorius: Galimas Sitdykovas

Redaktorius:

Adas Jakubauskas

8 617 18 962,
el. p. g.sitdykov@ubig.lt

Atsakingasis sekretorius: Jonas Ridzvanavičius

8 682 72 328

Lietuvių kalbos redaktorė: Jūratė Čirūnaitė

(8 37) 73 68 02

Tikėjimo klausimai:

(8 37) 22 73 26

Kultūros paveldas:

8 674 17 710

Vertėjai:

8 615 10 166

Galina Miškinienė

8 618 28 986

Ernestas Jakubauskas

8 680 76 115

Tatjana Čachorovska

Spausdino: UAB Agentūra „Jungtinės spaudos paslaugos“. Užsak. 1042. Tiražas – 800 egz.